ئافرەت

کێشەیەک بە درێژایی مێژوو

سەرۆ قادر

2002

یەک دوو قسە

یەک

شوێنی ئافرەت لە ئەفسانە و دیندا

دوو

ئافرەت لە کولتوری فەرمانڕەوایە ئیسلامییەکاندا

سێ

یاسا و داب و نەریتەکان لە دژی ئافرەتن

چوار

سەرمایەداری و کێشەی ئافرەت

پێنج

کۆمۆنیزم و بزووتنەوەی ئافرەتان

شەش

روانگای بزووتنەوەکانی رزگاریخوازی نیشتمانی لەسەر ئافرەت

حەوت

ئاوڕدانەوەیەک لە مێژووی بزووتنەوەی ئافرەتان

هەشت

رێکخراوەکانی ئافرەتان لە کوردستان

نۆ

کەڵک وەرگرتنی ئینسانی لە تکنۆلۆژیا

دە

بەسەر کردنەوەی بیروڕاکان

یانزە

ئەدی لە کوردستاندا کام هەنگاوانە؟

یەك دوو قسە

ئەم نامیلکەیە بریتیە لە خوێندنەوەی ئەو روانگایانەی بە درێژایی مێژوو لەسەر کێشەی ئافرەت لە کۆمەڵی مرۆڤدا دروست بوون. هەوڵمداوە لەو پێناوەدا بەراوردێکی عەقلانی– ئینسانناسی روانگاکان بکەم و لە کوردستاندا بە شێوەیەکی مەنتقی بڕوانمە کێشەی ئافرەت و رێگاکانی چارەسەرکردنی شیبکەمەوە.

لەم قۆناغەی پێشکەوتنی ولاتەکەماندا، ئافرەت ژان و گرفتێکی گەورەی کۆمەڵەکەمانە، نەخۆی خاوەنی کولتورێکی تایبەتییە تا بە ئاسان ئاستەنگەکان تێپەڕێنێ، نە کۆمەڵی پیاوانیش لە توانایدا هەیە ئەوان لەبەر چاونەگرێ و خۆی ئەرکەکان راپەڕێنێ. لەوەدا بڕاوینەتەوە کە ناتوانین هەنگاو بهاوێین ئەگەر نیوەکەی دیکە، ژیانێکی مرۆڤانەی نەبێت و لە سوباتدا بە ئەرکی خۆی هەڵنەسێت.

من هەوڵمداوە دەوری مێژوویی و زانیاری هەموو ئایدیۆلۆژیاو باوەڕەکان لە قۆناغی خۆیدا لەبەر چاو بگرم. هەروەها بەردەوامی ئەوان لە کولتوری ئەمڕۆدا ون نەکەم. چونکە لە هیچ قۆناغێکدا فەرهەنگێکی خاڵس دەست ناکەوێ. ئەوەش لەوەڕا دێت کە بەشەر بەرهەمی پرۆسەیەکی بەردەوامی مێژووییە و کاریگەریی بەسەر هەڤدییەوە هەیە.

سەرەڕای هەموو ئەو فکرانەی لەم باسەدا هاتوون، من حەز دەکەم لایەنگیریی خۆم بۆ ئەو بڕوایە نیشان بدەم کە روانگای مێینە– دایکانەی ئافرەت، سەرچاوەی یەکەمی نەوعدۆستی و هاودەردی و لێبوردەیی و قبوڵ کردنی جیاوازییە. هەر بۆیە، فەرهەنگی پیاوان کە بنەمای کولتوری کۆمەڵی ئەمڕۆیە ، بە درێژایی ئەو مێژووەی لە پێشکەوتن و هەڵدانی بیری بەشەردۆستیدا بڕیویەتی، نەگەیشتۆتە ئەو پلە ئینسانییەی کە ئافرەت بە

ئاسایی لە ژیانی ڕۆژانەیدا پەیڕەوی دەکات. خەیاڵی کۆمەڵ بۆ ئینسانیبوون، هەوڵدانێکە بۆ بە ئافرەتی کردنی ڕەفتارو ئەخلاقی بنیادەم. کێشەی کۆمەڵی پیاوان–کۆمەڵی بنیادەم– لەگەڵ ئەو میراتەیە کە لە گەلەی ئاژەڵانڕا لەگەڵ خۆی هێناویەتی و فەرمانڕەوایی پێدەکات: یاسای هێزو توندوتیژییە.

لەوەدا زۆریش خەیاڵپڵاو نیم، لەم لێکۆڵینەوەمدا هەوڵمداوە، گرفتە بیۆلۆژی و سایکۆلۆژییەکانی ئافرەتان دیراسە بکەم و بە کەڵك وەرگرتن لە روانینەکانی ئەم سەردەمە، بە حەدی توانام، پەنجە بۆ گرفتەکانی ئافرەتی کوردستان رابکێشم. لەوەشدا بە راشکاوی و سەراحەتەوە ئاخافتگم. هەوڵمداوە لەژێر کاریگەری ئایدیۆلۆژیا دەرپەڕم و واقیعیانە بێمە دەو.

لە هەموو حاڵەتێکدا، ئەم نامێلکەیە بەو ئاواتە دەنووسم کە لە رۆژگارێکی نزیکدا، دانپێدانان و چاوکراوەیی کۆمەڵی کوردانیش دەرهەق بە ئافرەتان ببینم کە وەك مرۆڤ، دوور لە توندی و ستەم بژێین. دەشزانم ئەوە بە ئاوات و خەیاڵ پڵاو ناهێتەدی، پەرەسەندنی ئابووری و بڵاوبوونەوەی تکنۆلۆژیاو بەرزبوونەوەی ئاستی زانستی و مەعریفی گەرەکە. دەبێ بنیادی بەشەر لە ریشەوە بێتە گهۆڕین. کارێکی سەخت، لێ فرە پێویستە. داهێنان لە سیفەتەکانی مرۆڤە، بەئینسانی بوون داهێنانێکە ئەوانی دی لە سێبەریدا گەشە دەکەن.

سەرۆ

ئەیلولی2002/ هەولێر

(یەك)

شوێنی ئافرەت

لە ئەفسانەو دیندا

بۆ هەبوونی تێڕوانینێکی واقیعیانە لەسەر کێشەی ئافرەت بە درێژایی مێژوو، ناچارین بگەڕێینەوە بۆ کاروانی پێگەیشتنی مرۆڤ، وەك بەشێك لە سروشتی ئاژەڵە گواندارەکان. ئەوجا چاوێکیش بە پێگەیشتنی مرۆڤایەتیی بنیادەم، وەك بەرهەمی پێشکەوتن و پێگەیشتنی کۆمەڵ، بگێڕینەوە. ئەمە لێوردبوونەوەی دوو بابەتی گەرەکە: یەکەمیان لێکۆڵینەوەی مرۆڤ وەك بەشێك لە سروشت. دووەم: لێکۆڵینەوە لە مرۆڤ وەك بەرهەمی ئەو کۆمەڵەی تێیدا دەژیت. لە هەردووکیاندا مرۆڤ لە چوارچێوەی جیهانی سرشتی دەوروبەری جیاناکرێتەوە، بەشێکە لە دنیای مادی و وابەستەیەتی.

هەڵبەت کە ئەم تێڕوانینە دەگرمەبەر، ئاگام لە بیروڕای دیکەش هەیە کە لە روانگای لاهوتی و فترییەوە دەڕواننە پەیدا بوون و پێگەیشتنی مرۆڤ. جا هەوڵ دەدەم بەبێ ئەوەی بکەومە بەراورد کردنی بیروڕا جیاوازەکانی سەر ئەم باسە، روانینی خۆم شەرح بکەم. لە شوێنی پێویستیشدا– بۆ زیاتر روون کردنەوە، پازێکیش باوێمە ناو روانگاکانی دیکە.

لەم رۆژگارەدا بەشی هەرە زۆری روانینەکانی جاران، لەمەڕ مرۆڤ، لەلایەن زانستە سروشتی و کۆمەڵایەتییەکان رەد یان ساغ کراونەتەوە. جابۆیە ناخوازێ لەم بوارەدا ئێمەمانان خۆمان بە ئەرکێکەوە مژیل بکەین کە کاری ئێمە نیە. لەم پێناوەدا بۆ سەلماندنی خوێندنەوەی مێژووییانەی خۆم،

تەنیا ئاماژە بۆ ئەنجامەکانی زانست لەم بوارەدا دەکەم.

مرۆڤ بەشێکە لە ئاژەڵە گواندارەکان و لە زۆر بواری سروشتیشەوە تابعی ئەو جۆرە هەڵکەوتەیە کە تەبیعەت وێڕای هەموو ئاژەڵەکانی لە چەشنی خۆی، بەسەریدا سەپاندوە. ئەگەر لێیوردبینەوە دەبینین هەرگیز تاقەت و توانایی و رەفتاری مێینەکان لەلای ئاژەڵەسکانی وەك شێر، گورگ، ورچ، مەیمونی شامپانزە، ئەسپ و گا، وەك نیرەکانیان نیە. نێرەکان لەڕووی تەندرستییەوە بیٚ گرفتترن، راو دەکەن، خواردن دەدۆزنەوە، شەڕ دەکەن، بار هەڵدەگرن، جووت دەکەن. کەچی مێینەکان ئاوس دەبن و دەزێن. لەم پرۆسە سروشتیەشدا نەخۆشی و ئازارێکی زۆر تەحەمول دەکەن، بەچکەکانیان شیر دەدەن و بەخێویان دەکەن. رەفتاریان هێمنتر و دڕندەییان کەمترە. هەڵبەت دیاریشە کەمتر لە راوکردندا بەشدار دەبن چونکە بێتاقەتترن، یان کەمتر بار هەڵدەگرن.

هەر لەو رۆژگارەوە کە بنیادەم وردە وردە لە جیهانی ئاژەڵ دوور کەوتەوە، نەیتوانی بەجارێك تابیعەتی خۆی بۆ هەمان سروشت کۆتایی پێبێنێت. لەسەر ئەم رێڕەوەی واقیعدا، لە بنیادەمی سەرەتاییدا هەمان فەرقی سروشتی ئاژەڵەکان، گواسترایەوە ناو کۆمەڵی سەرەتایی. کارکردن بۆ هێنانەدی بژێو هۆکاری یەکەم و سەرەکی بووە لە دیاری کردنی رۆلی کۆمەلاٚیەتی لە بنیادەمدا. ئەمە زۆر بەخێرایی جیاوازی نێوان پیاو و ئافرەتی نەك هەر دروست کرد، بەڵکو زۆر زەقیشی کردەوە. هەڵکۆڵینی چیا بە مەبەستی دروست کردنی ئەشکەوت، تەحەمول کردنی سەختێتی راو لە گەرما وسەرما، یان لە چیاو دارستانی چڕ و پڕ لە دڕندەدا، جۆماڵ و دروست کردنی جۆگاو هەڵبەستنی ئاو، رام کردنی ئەسپ و حوشترو ولاٚغی بەرزە و سەدان ئیشی دیکەی قورس، تەنیا پیاو لەدەستی دەهات. لەو

بوارەدا ئافرەت رۆلی پلە دووەمی بینی و بە تەبیعەتی حالّ بووە پاشکۆ. مالّداری و بەخێو کردنی زارۆکان، بەشداری کردن لە کاری کشتوکالّدا، ئەو پایگا کۆمەلاّیەتییەی نەدایە ئافرەت تاکو بەلانی کەمەوە لەگەلّ پیاودا بەرابەر بێت.

هەندێك لێکۆلّەرەوە پێیانوایە لە قۆناغی کشتوکالّدا، ئافرەت دەورێکی زێتر لە پیاوی وەرگرت و ماوەیەکی درێژ سەروەری کۆمەلّ بوو، پیاوی خستە پلەی دووەمی دەوری کۆمەلاّیەتی. ناویشیان لەو قۆناغە ناوە دایکسالاری. من وادەبینم تۆزیك لاگیری و عاتیفەی ئایدیۆلۆژی و ئینسانی لەم تێڕوانینەدا زالّ بێت. ئەگینا هیچ پاشماوەیەکی مێژوویی لە دەستدا نیە تا ئەم بۆچوونە بسەلمێنیّ. لەوانەیە لە هەندێك قۆناغی نیشتەجیّ بوونی مرۆڤ، بەپێی بارودۆخی جۆگرافی و هەلّکەوتی سروشتیی ناوچەکەو خەملاّنی فەرهەنگی دانیشتوانی ئەویّ، ئافرەت دەورێکی زیاتر لە شوێنەکانی دیکەی بەرکەوتبیّ، لیّ هیچ ئاسارێکی فەرهەنگی کۆن لەبابەت شکلّی سەر بەردەکان و وێنەی سەر گۆزەو شمەکی ناو مالّ، جیا لە بالاّدستی پیاو، شاهیدییێك بۆ ئەم بۆچوونە نادەن. ئەوەی هەیە راوچیەکان، جەنگاوەرەکان، پالّەوانەکان هەموو پیاون و بە ئاشکراش ئامرازی جنسییان بەرجەستە کراوە تا دەرکەویّ کام رەگەز کاربەدەست بووە. هەلّبەت لە بەشەکانی دواییدا دێمەسەر باسی هەندێك خواوەند، ساحیر و جادوگەر، کە لە چەشنی ئافرەت هەلّکەندراون.

کەمتوانایی لە جەستە و ناسکی هەستی ئافرەت، لەوکاتدا بە کەمبوون لێکدەدرایەوە. تەجرەبەی بنیادەمیش بایی ئەوندە نەبوو تاکو ئەو سیفەتانە لە روانگایەکی ئینسانیەوە تەماشا بکات. چونکە هەر خودی بنیادەم بەگشتی لە پرۆسەی بەئینسانی بوونی خۆیدا،لە قۆناغێکی زۆر

سەرەتاییدا بوو، پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانیش لەسەر بنەمای مەعرەفەتی ئادەمیزاد هەڵدەچندران. ئەگەر ئادەمیزاد بەرهەمی پرۆسەیەکی دوورودرێژی مێژوویی بێت، ئەوە چەمکە زانیاریە ئینسانیەکانیش لەسەرەتادا زۆر سادە بوون. بە مانایەکی دیکە، سەرەتاکانی ئەو پرۆسە مێژووییە نزیکن لە سەرگەی نێوان ئاژەڵ– بنیادەم. بۆیە بڕواو بۆچوونەکانیش لەو سەرگەیە بەدوور نین.

لێکۆڵینەوە لە مێژووی پێگەیشتنی مەعریفەتی ئادەمیزاد دەیسەلمێنێ، ئەو بڕوایانەی لەسەرەتاکانی کامڵبوونی ئەودا جێگیر بوون، ناخوداگا لە زەینیدا زۆر بە قوڵی چەسپاون. ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو زەمانەی کە ئادەمیزاد بە هەڵکەوتێکی حەیوانی– مندالی، بەبێ هیچ پێشینەیەکی مەعریفی و زانستی، بە زمانێکی سادەو کۆڵەوار رووبەڕووی سروشت و خۆی بۆوە و هەوڵیدا بیانناسێ. هەر ئەوەشە ناسین و بڕواکانی ئەو سەردەم، سەرەڕای سادەیی و ناقیسییان، شێوەی پیرۆزییان وەردەگرت و لە چەشنی ئەفسانەو دیندا پشتاوپشت دەڕۆیشتن.لەوەدا چۆن پرۆسەی پەروەردە بڕوا و کەسایەتی تاك لە مندالیدا دەخەملێنێ، ئاوهاش بنیادەمی سەرەتایی زادەی زانیارییە سەرەتاییەکانی خۆی و ئەو مێژووەیە کە بە کامڵبوونی خۆی دروستی کردووە.

کەمتوانایی لە جەستەی ئافرەتدا– بە بەراورد لەگەڵ پیاو– هەڵکەوتێکی سروشتییەو هیچ پەیوەندی بە کەموکوڕی لە پرۆسەی پێگەیشتنی مرۆڤایەتیدا نیە. ئەوکاتەی ئەم بوونە سروشتییە، لە پەیوەندییە کۆمەلایەتییەکاندا بەد کەڵکی لێوەرگێرا و لەلایەن پیاوەوە بۆ چەوساندنەوەی ئافرەت قۆسترایەوە، ئەوە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو رەفتارە جەنگەڵییەی کە ئادەمیزاد– بەتایبەتی پیاو– لە قۆناغی جیابوونەوە لە

ڕەوەی ئاژەڵ، لەگەڵ خۆی هێنای. ئەو تێڕوانینە نزمەی کۆمەڵ بەرامبەر ئافرەت دروستی کرد، ڕەفتارێکی دڕی حەیوانییە کە پیاو بەسەر بنیادەمدا سەپاندی.

لەلایەکی دیکەوە، ناسکی هەست و سۆزی ئافرەت بەرامبەر بە جووتەکەی و منداڵەکانی خۆی، بەشێکی زۆری دەگەڕێتەوە بۆ هەڵکەوتنی جەستەیی و مەعنەوی ئەو نیوەیەی کۆمەڵی مرۆڤ. ئەو سیفەتە بە پلەی نزمتر لە مێیینەی ئاژەڵەکانی دیکەشدا هەیە، بەڵام لە ئافرەتدا بە پرۆسەیەکی مێژوویی پڕ کارو چالاکی، بەپەرەسەندنی عەقڵ گەیشتە ڕادەی هوشیاری کامڵ لەناو پەیوەندییە ئینسانیەکانیدا. گومانی تێدا نیە، لە کردەوەی دوورودرێژی پەروەردەو ڕاهێنانی پیاو لەسەر هێمنی و لێبوردەیی و هاوکاری کردنی هاوتۆعدا، سەرەڕای تەجرەبە و پرۆسەی زانستی خودی کۆمەڵ،لە بەئینسانی کردنی ئادەمیزاددا، ئافرەت بە هەڵکەوتە عاتیفیەکەی دەوری سەرەکی هەبووە. بەو ساختومانە سۆزو عاتیفەیەی مێینە هەیەتی، گریمانە ئەگەر لەڕووی جەستەییشەوە بە قەد پیاو بەهێز بووایە، دیسان هەر نەیدەتوانی وەکو ئەو دڵڕەق و بەزەڕ بێت.

مرۆڤ وەك دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی مێژوویی، هەر لەسەرەتاوە تێڕوانینێکی قوڵ و فرەلایەنی لەسەر بایەخ و مانای ئینسانیەت نەبووە. لەوەوە تێدەگەین ڕەفتاری بەشەر لەگەڵ یەکدی، ئەو هەموو توندوتیژییەی بەخۆیەوە بینیوە، دەبێ لەسەر بنەمای چەمکی زۆر ساکار بووبێ. ئەگینا چۆن ڕێگای دەدا کوشتنی منداڵ و ئافرەت و پەککەوتەکانی ببێتە عادەتێکی باو. ئەو دڵڕەقییەی لە کاتی شەڕو داگیرکارییەکاندا، دەرهەق بە هەڤدی ڕوویاندەداو بە کۆیلە کردنی یەکدی بە ئاسایی لێکدەدرایەوە، بۆ چەمکی سادەو ناقسی ئەو کات دەگەڕێتەوە، کە لەسەر بنیادەم هەبووە.

بۆچوونەکانی تایبەت بە فەرق و جیاوازی لەسەر ئافرەت بۆ ئەوکاتەی مێژوو دەگەڕێتەوە کە بەشەر زانین و تەجرەبەیەکی هندکی لەسەر خۆی و دەوروبەری هەبووە. ئەوە سەرەڕای جیاوازیی جەستەیی و توانایی کەمتری ئافرەت لە پرۆسەی بەرهەمهێنانی پێداویستییەکانی ژیانی رۆژانەی ئادەمیزاد. وەك لەوەپێشیش ئاماژەیەکم پێکرد، بەشداری و بەردەوامی زیاتر لە بەرهەمهێنان و بەرزەفت کردنی سروشتدا، شوێنی کۆمەڵایەتی هەر توێژێکی ناو کۆمەڵ دیاری دەکات. ئەم قانونە تا ئەمڕۆژگارەش لە ناو کۆمەڵی مرۆڤایەتیدا کاری خۆی دەکات. هەڵبەت لە رێڕەوی پێگەیشتنی کۆمەڵایەتیدا، کە ئامرازی بەرهەم هێنان پێشکەوت و پرۆسەی کار فراوانتر بوو، زەمینەی مادی بۆ بەشداری ئافرەت زیاتر لە جاران رەخسا، وەلێ تێڕوانینی کۆنی پیاو بۆ دەوری ئافرەت کە ئێستا ببووە روانگای هەموو کۆمەڵ، ئاستەنگێکی سەختی لەبەردەم ئەم بەشداری کردنەدا خولقاند. داب و نەرێت و فەرمانە پیرۆزە دینییەکان، ئەو روانگا ناڕەوایەیان خستبووە ناو قالبی چەمك و دەقە پیرۆز و نەگۆڕەکان. لە ژیانی ئادەمیزاددا دیاردەیەکی تازە هاتبووە کایە کە بەسەردا پازدانی دەبووە مایەی هاروژانی هەموو کۆمەڵ، ئالێرەدا بەشەر دوو جار کۆتی ئەسارەتی خستە سەر دەست و عەقڵی خۆی. ئەگەر جاران لەبەر نەزانی و نەناسین، خۆی لەبەرامبەر سروشتدا دەستەوستان دەدیتەوە، ئائێستا ببووە بەندەی باوەڕە ناڕاستەکانی خۆیشی، واتە ئەسیری فەرمانەکانی باوەڕی خوڕافی و داب و نەرێت بوو.

لەسەرەتای مێژوودا، لەوانەیە قاچ بڕاوێك نەیزانیبێت بە دارشەقەی مناسب، دەکرێ قەرەبووی بێ قاچییەکەی بکاتەوە، بەڵام دوایی کە پێیزانی، بەکاریهێنا. گرفتە جەستەیی و هێزییەکەی ئافرەت لە بەرهەمهێناندا، بە

پێشکەوتنی تکنیکی کەرستەی بەرهەمهێنان، هێدی هێدی رووەو چارەسەری دەچوو، بەڵام فەرمانڕەوایی پیاو کە عادەت و دەقە پیرۆزەکانیش بۆیان تیۆریزە کردبوو، پاساویان بۆ دەهێنایەوە، بووە رێگری سەرەکی. جا لەپاڵ ئەوەشدا پەروەردەی کۆمەڵایەتی و قەناعەتە دینییەکان، بەلای خۆیانەوە سیستەمی مەعریفییان لای ئافرەت دادەڕشتەوەو لەسەر واقیعەکە رایاندەهێنا.

لەم رۆژگارەدا، لە روانگای جیاجیاوە باسی چەوسانەوەی ئافرەت دەکرێ. بەشێك لەوانەی لە بزووتنەوەکانی ئافرەتاندا–فێمێنیستەکان– چالاکن، لەم مەسەلەیەدا پەنجەی تاوان بۆ رەگەزی پیاو رادەکێشن و وادەزانن هەر لە زاتیانەوە رەگەزی نێرینە زۆرگۆ و ملهوڕن. لەم پێناوەشدا دەخوازن ئەم مافە زەوت کراوە بە زەبری تێکۆشان بگێڕنەوە. هەندێکی دیکەش سەرچاوەی بێبەشی ئافرەت بۆ جیاوازی چینایەتی دەگێڕنەوە. هەشن ملی دین دەگرن و لەو باوەڕەدان تەنیا ئەوە تاکە رێگری سەربەخۆیی ئافرەتە. لە بەشەکانی داهاتوودا بە تێری باس لەم روانگایانەش دەکەم. لێرەدا بەوەندە پەسند دەکەم کە دەبێ لە رێڕەوی مێژووی پێگەیشتندا، بکەوینە لێکۆڵینەوەی بێبەشبوونی نیوەی کۆمەڵ. ئەو بێبەش کردنەی لەلای خۆیەوە بووە مایەی درەنگ پێشکەوتنی کۆمەڵی مرۆڤ. واباشە لێیبکۆڵینەوە چ هۆکارێك رێگای بۆ هێز و توندوتیژی پیاو کردەوە تا بەم رادەیە بکەوێتە چەوساندنەوەو کۆیلە کردنی نیوەکەی دیکەی کۆمەڵگای خۆی. بە دڵنیاییەوە هۆکاری هێز و چۆنیەتی بەکارهێنانی لەو قۆناغانەی بنیادەم لە نەزانیندا دەژیا، یەکێکە لەو ئەنجامانە . هەروەك چۆن بەکارهێنانی هێز بۆ داگیرکردنی سامان و سەرزەمینەکانی دیکە، دەبووە مایەی شەڕ و داگیرکاری لە نێوان گروپە جیاجیاکانی بەشەر. ئەوجا

دیاردەی کۆیلە کردن و یەکدی قەتڵوعام کردن هاتەکایەوە. وەك چۆن ڕەش پێستێك یان منداڵێك دەکرایە کۆیلە، بە هەمان شێوە لاوازی و بێدەسەڵاتی ئافرەت قۆسترایەوە و جۆرێك لە کۆیلایەتی بەسەردا سەپێندرا. نەزانین و نزمی ئاستی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان، بەکارهێنانی مەنتقی هێز لەلایەن پیاوەوە، نەك هەر پاساوی چەوساندنەوەی ئافرەتی ئاسان کرد، بەڵکو هاندەری ئەو شەڕو داگیرکاریانەش بوو کە لە مێژوودا روویان داوە.

لەوەوپێش بەسەر ئەم فکرەدا تێپەڕیم کە لە پرۆسەی بە ئینسانی بوونی بنیادەمدا، تێگەیشتنی ئەو بۆ مانای مرۆڤایەتی، لە قۆناغێکەوە بۆ ئەویدیکە جیاواز بووە. هەر بۆیەش بایەخی ئینسان بە روانگای ئەم زەمانەی ئێمە تەماشا نەکراوە. بەپێی زیادبوونی زانایی بنیادەم و پتر زاڵبوونی بەسەر هێزەکانی سروشتدا، دەرفەتی ئەو، بۆ لێکۆڵینەوە لەسەر خۆی و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان رووی لە زەبەندی کرد. هەر بەو رێچکەیەشدا چەمکەکانی لەسەر بایەخ و مانای مرۆڤ لە گۆڕاندا بوون.

لەم بەشەی باسەکەمدا دەمەوێ بنەماکانی مێژوویی لە بێبەشکردن و چەوساندنەوەی ئافرەتدا، شی بکەمەوە. بۆئەوەی دەرکەوێ کام هۆکاری فیزیکی بووە بنەمای ئەو چەوساندنەوەیە. ئەی بۆچی کۆیلە بوونی پیاو تا سەر بەردەوام نەبوو؟ بۆچی کۆیلە پیاوەکان یاغی دەبوون و رادەپەڕین، لە هەندێك سەرزەمیندا دەبوونە مایەی رووخانی فەرمانڕەوا کۆیلەدارەکان، بەڵام هەرگیز راپەڕینێکی ئافرەتان لە دژی بە کۆیلە بوونی خۆیان لە مێژوودا رووی نەداوە؟ ئایا ئەوە بۆ نەزانینی ئەو دەگەڕێتەوە یان بۆ توانایی فیزیکی و وەزعی بەدەنی و خسوسیاتە سایکۆلۆجییەکەی؟

ئەفسانەکان نیشاندەری جۆری بیرکردنەوەی بنیادەمن لە سەرەتاکانی دەستپێکردنی مێژوو. خواست و ترسەکانی بەشەری هیچنەزانی ئەوکات، لە بەهزرداهێنانی هێزێکی سەرووی خۆی، دەدۆزییەوە. ئەو هێزە دابەش ببوو لەنێوان کۆمەڵێك خواوەندی خێرخواز و هەندێکی دیکەی بەدخواز. جۆری ئەو خواوەندانە بە هەردوو چەشنەکەیەوە، لەسەر بنەمای هێزی نێرینە– پیاو– دادەڕێژران. هەڵبەت زۆرینەی ئەفسانەکان لەسەر ئاکاری بەشەر دادەدران و وێنەی ئاژەڵ و باڵندەو دێویان لەگەڵ تێکەڵ دەکرا، بەڵام لە تەفسیری نیهاییدا دابینی دەسەڵاتی پیاویان دەکرد. ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ سیستەمی بیرکردنەوەی ئەوسای بنیادەمەکان. ئەو سیستەمەی لەسەر بنەمای چەندێتی بەشداری هەردوو رەگەزی ناو کۆمەڵ لە پرۆسەی بەرهەمهێنانی پێداویستیەکانی ژیان و هەبوونی قودرەتی باڵاتری بەدەنی، دامەزرابوو.

لە ئەفسانەکانی هەندێك میللەتاندا، دەورێکیش بە ئافرەت دراوە، بەڵام دەورێکی لابەلاو لە زۆربەدا خراپ. بۆ نموونە لە یۆنانی کۆندا خواوەندی جوانی(ڤینۆس) لەسەر ئاکاری ئافرەتە بەڵام ئەویش خۆشەویستی خواوەندێکی دیکەیەو بەستراوەتەوە بە کۆمەڵێك دەوروبەری پیاو. لە ئەفسانەکانی ناوچەی ئێمەشدا زۆربەی دێڵەدێو و سیحربازەکان لە رەگەزی ئافرەت دانداروان، بەڵام هەموویان رۆلی سەلبی لە ژیانی کۆمەڵ دەگێڕن و یارمەتیدەری هێزی بەدخوازن. لە نیهایەتی هەموانیشدا مێرخاسێکی لێهاتوو تەلەسم دەشکێنێ و کۆتایی بە دەوری شەڕانگێزانەی ئافرەتی حیلەبازو بە ئازار دێنێ. لەزۆر ئەفسانەشدا کاتێك لە خواوەندی خێرخواز دەپاڕانەوە، قوربانیان لە ئافرەتان و منداڵان بۆ دەکرد، واتە لە بێدەسەڵاتەکانی ناو کۆمەڵ. لە زۆرانیشدا هێمای ئافرەت نیشانەی

بەدیومنی و نەهامەتی بووە. ئەو بیروڕایانە لەسەر بنەمای داسەکنانی سیستەمی کۆمەڵایەتی، بەهەردوو بەشی هێز و کار دارێژران.

هاتنەکایەی دین، لە کاتێکدایە کە ئیدی پێشکەوتنی هێزی کار و زیادبوونی زانایی بەشەر، تەنیا بە ئەفسانەکان تەفسیرو تەدوین نەدەکرا. دەقە ئاینیەکان تێڕوانینی ئەفسانەییان بە چاوێکی رەخنەگرانەوە داڕشتەوەو بە شێوەیەکی منەزەمتر پیرۆزییان پێدان. دین سەرەتای داڕشتنی جیهانبینی بوو. لە دیندا پێشکەوتوویی و شارەزایی بەشەر لە هەر قۆناغێکیدا لەبەر چاو دەگیراو بە شێوازێکی رەخنەگرانەوە نەزمێکی لەبارتری بە ژیانی بنیادەم دەدا. بڕواو قانونە ئاینیەکان دەرفەتێکی فراوانتریان بۆ بەشداریی ئافرەت لە ژیانی کۆمەڵایەتی و مادیدا کردەوە. لە روانگایەکی ئەخلاقی و بەزەییەوە داوای سوك کردنی چەوساندنەوەی ئافرەتیان کردووە. لەلایەکی دیکەوە بۆ بەرژەوەندی کۆمەڵ، هەوڵیانداوە شوێنی ئافرەت لە کارو بەڕێوەبردندا فراوانتر بکەن. ئەوەش لەکاتێکدا بوو کە بەرز بوونەوەی رادەی شارەزایی وکارامەیی بەشەریان لە قۆناغی خۆیاندا لەبەر چاو دەگرت و بە ئاستی زانیاری سەردەم، رەخنەیان لە دیاردە دزێو و لەکەڵك کەوتوەکانی پێش خۆیان دەگرت. بەم مانایە، منیش پێموایە پێغەمبەرەکان گەورەترین خێرخوازو چاکسازی زەمانەکەیانن. ئەوان لە رووناکبیرانی داهێنەرو رەخنەگری واقیعبینی زەمانی خۆیانن کە لە چاکسازی و رێنومایی بەشەر بۆ بە مرۆڤایەتی کردنی بنیادەم، هاوتایان نیە. پێغەمبەرانی وەك بودا، کۆنفسیۆس، زەردەشت، مانی، موسا، عیسا، محەمەد لە شەفافترین و داهێنەرترین و بیرمەندترین کەسانی زەمانی خۆیانن. ئەوان بەشدارو بنیادنەری هەرەگەورەی مێژووی

مرۆڤدوستێن(هیومانیزم).

کاتێك دێینەوە سەر کێشەی ئافرەت، دەبینین سەرەڕای ئەو دەورە مرۆڤدۆستانەی دین گێڕاویەتی، بەلاّم نەیتوانی لە چوارچێوەی سیستەمی بیرکردنەوەی ئەوکات دوورتر بڕوات. لە بڕواکانی ئاینیشدا هەر پیاو بالاّدەستەو سەرکردایەتی ژیانی ناو کۆمەڵ بۆ ئەو پاوان کراوە. هێزی سەرەکی کۆمەڵ هەر ئەو هێزەیە کە لەسەرەتای مێژووی بنیادەمەوە هەبوو: سەروەری بۆ خاوەن هێزی مادیە، بۆ ئەو بەشەی کۆمەڵە کە ئەهرومەکانی کاری بەدەستەوەیە. دین لە قۆناغێکی نوێدا پیرۆزی بەو سەروەریە و پەیوەندییەکانی بەخشی. لەهیچکام لە دینەکاندا باسی بەرابەری پیاو و ئافرەت نەکراوە. لەڕووی عەمەلیشەوە نەیدەتوانی نە ئاوا بیرێك پێشنیار بکات و نە داوای جێ بەجێ کردنیشی بکات. کۆمەڵ پێویستی بە پلەیەکی بالاّی پێشکەوتنی تکنیکی و هزری هەبوو تا لەناوخۆیدا ئەو گرفتە چارەسەر بکات کە بە قانونی دارستان سەپێندراوەو لە بیروڕاکانیشدا شەرعیەت و قودسیەتی پێدراوە. پێشکەوتنی تکنیکی کارکردن، ئەوەندە نەچووبووە پێشەوە تا کەلێنی جیاوازی هێز لەنێوان ئافرەت و پیاو پڕ بکاتەوە، بۆیە لە مانای بەرابەرییەکی لەم چەشنە نەدەگەیشت.

دین لە روانگای مرۆڤدۆستییەوە(هیومانیزم) زۆر چەمکی نوێ و هەندێکجار زیاد لە پلەی پێشکەوتنی ئەو قۆناغەی تیایدا بوو، بەسەر کۆمەڵدا سەپاندنی و بنیادەمەکانی بۆ برایەتی و هاوکاری و بەهاناوەچوونی لاوازو پەککەوتەکان بانگێشت دەکرد. بۆیەش هیچ دینێك بە ئاسانی وەرنەدەگیراو ناچار دەبوا قۆناغێکی ئامۆژگاری و جیهاد تێپەڕێنێ.

من باسێکم لەو بوارەدا کرد کە هیچ دینێك چارەسەرێکی نیهایی بۆ کێشەی

ئافرەت پێ نەبوو. چونکە هەر قۆناغە لە پێشکەوتنی کۆمەڵ، توانایی و سیستەمی عەقڵی تایبەت بەخۆی دەبێ و ناوەرۆکی چەمکەکان بەم پێودانگە دەگۆڕێن. بەڵام ئەگەر بپرسین بۆچی دین نەیویست دان بە یەکسانی پیاو و ئافرەت دابنێ؟ من وادەزانم لەوکاتدا ئەوپەڕی بەرابەری وا مەزندە دەکرا کە دەقە پیرۆزەکانی دین بڕیاری لەسەر دەدان. هەڵبەت چەمکی بەرابەریش لەگەڵ پێشکەوتنی کۆمەڵ لە گۆڕاندا دەبێ. تەنانەت ساختومانی زمان و ماناکانی ئەوە نەبووە کە ئەمڕۆ لێکتێگەیشتنی پێدەکرێ. هەر بۆیەش لەم ڕۆژگارەدا شیکردنەوە و لێکدانەوە باخێکی گرنگی وەرگرتووە.

لەم روانگایەوە، واقیعی نابین، ئەگەر چارەسەری کێشەی ئافرەت و دیاری کردنی مافەکانی، لە فەرمانەکانی دین بخوازین. راستیش نیە پەڵپ بە بوونی دینی بگیرێ و دەقە دینیەکان لەگەڵ پلەی پێشکەوتنی ئەمڕۆ بەراورد بکرێن. بۆنموونە لە مەزەبێکی دینی هیندوسدا، ژن لەگەڵ تەرمی مێردەکەی دەنێژن. هەروەها یەکێکی دیکە لە مەزەبەکانی هەمان دین، زەکەری یەکێك لە قەدیسەکانیان بە پیرۆز دەزانن و میدالیاکەی وەك تفەڕك لە مل دەکەن. هەروەها لە دینی مەسیحدا بە هەزاران بیانوی شەرعی، ئافرەتیان بە ناوی سیحرباز و شەیتان و خوانەناس، بە زیندویی لە ئاگردا دەسوتاند. هەروەها تەڵاق مانای نەبوو، بۆیە دایم بواری تاوان لە هەردوولای ژن و پیاو کراوە بوو. هەر لەو دینەشدا حەزرەتی مریەم هەیە کە تا پلەی خوداوەندی بەرز کراوەتەوە. هەڵبەت نەك وەك ئافرەت، بەڵکو وەك دایکی عیسا. یان مریەمی مەجدەلیە هەیە کە سەرباری لەشفرۆشیەکەی، چونکە حەزرەتی عیسا خۆشیدەویست، وەك قەدیسێك حسابی بۆ دەکرێ. لە دینی یەهودیشدا ئافرەتانی وەك بەلقیسا و زولێخاو

ژنەکەی لوت هەنە کە بە نموونەی بنیادەمی جنسدۆست و سەلبی دادەندرێن.

لە ئاینی ئیسلامدا، هەنگاوی زل لە بەراورد لەگەڵ دینەکانی پێشودا، لەسەر کێشەی ئافرەت هەڵنران. ئافرەت بۆ یەکەم جار لە مێژوودا بە روونی مافە ئیداری و مالی و کۆمەڵایەتیەکانی داندران. کوشتن و کۆیلەیی لەسەر هەڵگیرا، نسبەتێکی دیاریکراو لە میرات و مافە مالیەکانی بۆ داندرا، هەقی شوکردن و بە مەرجی دیاریکراویشش مافی تەلاقی درایە، مەجالێکی فراوانی لە کارکردن بۆ کرایەوە، رێگای پێدرا لە نزیك پیاوەوە لە ئیدارەدا هاوکاری بکات. بۆیە ئەگەر دینەکان لەڕووی ئینسانیەوە هەنگاوێکیان بۆ دەرهێنانی ئافرەت لەدەست کۆیلەیی هەڵنانابێت، ئەوە ئیسلام بۆ یەکەمجار هەنگاوی بەکردەوەی لە دیاریکردن و جێبەجێ کردنی هەندێك لە مافەکانی هاویشت. لەوەڕا ئەز باوەڕم وایە، کاتێك باسی مێژووی مافی ئافرەت دەکرێ، پێویستە لە هاتنی دینی ئیسلامەوە دەست پێ بکرێ. بەڵام پرسیار ئەوەیە: ئەرێ مافەکانی ئافرەت هەر ئەوەندەیە کە دین دیاریکردووە؟ گومان هەڵناگرێ نا. بەڵام وەك لە پێشەوە باسم کرد، لە هەلومەرجی ئەوکاتدا، بەفکرو بە کردەوە هەر ئەوەندە دەکرا.

ئەوەشمان لەبیر ناچێ کە دینی ئیسلام، دەسکاری دەسەڵاتی پیاوی نەکرد، بەڵام سنوری بۆ دانا. لەوێدا نەك هەر هەوڵ بۆ لادانی ئەم دەسەڵاتە نەبوو، بەڵکو هەر بڕوایەکی لەم چەشنەش لەنێواندا نەبووە. فەرمانڕەوایی و وەلی ئەمرێتی پیاو بەسەر ئافرەتەوە جارێکیدیکەش لە فەرمانەکانی ئیسلامدا بە پیرۆزییەکی زیاتر لە جاران داڕێژرایەوە. ئەگەر کەسایەتی ئافرەتی وەك خەدیجە، ئامینە، فاتیمە، عائیشە هەبوون، رێزلێنانیان بۆ رێزی پێغەمبەر بۆ ئەوان دەگەڕایەوە. لە ئیسلامیشدا ئەو ئافرەتە دەرگای

تێکەڵبوون لەگەڵ دەرەوەی ماڵی بۆ دەکرایەوە کە توانیبای سیفەتی پیاوانە هەڵبگرێ.

لەوەوە دێمە سەر ئەو باوەڕە رەوا نیە مافەکانی ئەمڕۆی ئافرەت، کە لە هەموو بوارێکی چەمك و پانتایی ژیانی کۆمەڵایەتیدا، جودایە لە چەمك و تێڕوانینەکانی سەرەتای ئیسلام، لەم دینە داوا بکرێ. لە دوو رووەوە ئەم کێشەیە بە عەقیدەکانی ئیسلامی چارەسەر ناکرێ: یەکەمیان، تێڕوانینەکە زۆر لەم رۆژگارە جیاوازەو بنەمای بیرکردنەوەی ئەوکاتی ئیسلام، نەیدەتوانی لە چەشنی ئەم رۆژگارە بێت. دووەم، فەرمانەکانی دین پیرۆزی تایبەتی و متلەقی خۆیان هەیە، بۆیە بە هیچ شێوەیەك دەسکاری تێدا ناکرێ. ئا لەوەوە، کارێکی بێ هودەیە ئەگەر چاوەڕوانی شتێکی لەمە زیاتر لە دین بکرێ.

(دوو)

ئافرەت لە کولتوری

فەرمانڕەواییە ئیسلامیەکاندا

دانیشتوانی ولأتی ئێمە، هەرەزۆریان موسوڵمانن. بۆیە کەشی فەرهەنگی و سیستەمی مافەکانی ئافرەت، بۆ ئەوانەی موسوڵمانیش نین ئیسلامییە. پرسیار ئەوەیە: ئەو فەرمان و داب و نەرێتانەی لەم کەشەدا پەیڕەو دەکرێن، ڕێك ئەوانەن کە لە سەرەتای ئیسلام هەبوون؟ لەراستیدا، دوای قۆناغی خەلافەتی راشدین، لە هەموو بوارەکانی دینی ئیسلامدا باس و گفتوگۆو گومان دەستیپێکرد. یەکێك لەوان، بواری مافەکانی ئافرەت بوو. پێنج مەزەبە بەرفراوانە سەرەکییەکەی ئیسلام، بە تێڕوانینی هەندێك جیا، کەوتنە شیکردنەوە و لێکدانەوەی ئەو مافانە. بڕیارەکانی ئەم پێنج مەزەبە شافعی، حەنەفی، مالکی، حەنبەلی، جەعفەری، تا ئێستاش بنەمای یاساو فتواکانی ئەم دینەن.

لەپاڵ ئەو مەزەبانەوە، فتوای لابەلاو داب و نەڕێتی نوێ بۆ زیاتر یان کەمتر پەلبەست کردنی ئافرەت هاتوونە کایەوە. ئەوانەش بۆخۆیان داب و نەرێتەکان پێکدێنن و لەپاڵ مەزەبەکان، ئەوانیش بایەخێکیان هەیە. لە ئیمپراتۆریی ئەمەوی و عەباسی و عوسمانی و سەفەوی دا، بە درێژایی مێژوو کۆت و بەندی ئافرەت لە زیادیدا بوون. خەلیفەو سوڵتانەکان جیا لە ژنەکانیان، حەرەمسەرای تایبەتیشیان هەبووە کە جوانترین ئافرەتی دیاری و بەدیل گیراویان بۆ دەهێنان و لەوێدا بە دیار نۆبەی خەوتن لەگەڵ خەلیفە یان سوڵتان لە چاوەڕوانیدا دەبوون. سەرەڕای پەرەسەندنی زانست و

هونەری تەلارسازی، بازرگانی، مۆسیقاو ئەدەب، باری مافەکانی ئافرەت لە عالەمی ئیسلامیدا نەك هەر پێشکەوتنێکی بەخۆیەوە نەدێت، بەڵکو هەر رووەو ئالۆزی دەبرا. شەوانی رەقس و مۆسیقا بۆ خەلیفەکان و سوڵتانەکان و والیەکانیان، لەگەڵ جوانترین و شارەزاترین ئافرەتی راقیسە هەبوو، بەلاّم رەنگدانەوەی ئەمە لەسەر بەشداری ئافرەت بە ئازادییەکی زیاترەوە، نەدەبینرا.

لەلایەکی دیکەوە، بە حوکمی فەرمانڕەوایی عەرەبان بەسەر جیهانی ئیسلامدا، دەرگا لەسەر هەناردنی داب ونەرێتی قەبیلە بەدەویەکان بۆ گشت سەرزەمینە موسوڵمانبووەکان کرایەوە. ئەویش بریتی بوو لە توندوتیژترین رەفتار لە دژی ئافرەتان. هەر لە رفاندن و تەلاّق نەدان و کوشتن وگچکە بەگەورەو ریسوا کردن تا چەندان دابی دی کە هیچ پەیوەندی راستەوخۆیان بە فەرمانەکانی دینەوە نەبوو.

دیاردەی دەسترۆیشتوویی خانمی هەندێك فەرمانڕەوای ئیسلامی، بەردەوام لێرەو لەوێ هەبووە. وەك دەسەلاّتی زوبەیدە لە دەرباری هارونەڕەشیددا، یان رۆکسلانا لە لەلای سوڵتانی عوسمانی یان تورکان خانم لە دەرباری خوارەزمشاهیەکاندا. ئەوانە دیاردەی ئیستسناین و تەعبیریان لە دەسەلاّتی کۆمەلاّیەتی ئافرەت نەدەکرد، بەڵکو خۆشەویستی ئەوان لای شوەکانیان، مەجالی دەستدرێژی و زماندرێژیی دەدانێ.

یەکێکیدیکە لە دیاردەکانی پێشکەوتنی جیهانی ئیسلام، فەلسەفە و ئەدەب بوو. بوژانەوەی هزری فەلسەفی زۆر بەخێرایی ناوەندە زانستیەکانی تەنیەوەو فەیلەسوفانی وەك ئیبن روشد و غەزالی و ئەبو عەلی سیناو فارابی و چەندانی دیکەی هێنایە مەیدان، کە کاریگەرییان بەسەر بوژانەوەی بیر لەسەرانسەری دنیای ئیسلامیدا هەبوو، بەلاّم لە مەجالی

ئافرەتدا هیچ داهێنانێکی ئەوتۆیان نەهێنا، کە کار بکاتە سەر ژیانی کۆمەڵ.

هەروەها بوژانەوەی ئەدەب، دیاردەیەکی دیکەی ژیانەوەی جیهانی بێ منافیسی ئیسلام بوو. شیعر سنووری قەدەغەی باوی دەبەزاندو لە هەر بوارێك دوابا، نیهایەتەکەی دەهێنایەوە سەر جوانی ئافرەت. دوای ئەوەش تەسەوف وەك دیاردەیەکی فکری- دینی بەخێرایی پەرەی سەند و لەگەڵ ئەدەب تێکەڵ بوو. سۆفیەکان خۆشەویستییان دەکردە وەسیلەی ناسینی خودا. لەم پێناوەدا هیچ خۆشەویستییەکیان رەد نەدەکردەوە، لەوانیش بایەخێکی تایبەتیان بە خۆشەویستیی ئافرەت دەدا. بۆ نموونە فەریدەدین عەتاری نەیشابوری، لە خۆشەویستی هاوسەرەکەیەوە کەوتە دنیای تەسەوف. شەمسی تەبریزی عاشق بوو. عەشق لای رابیعەی عەدویەش وەسیلەی گەیشتن بە خۆشەویستی ئیلاهی بوو. خۆشەویستی بۆ حەلاج و ئیبنو عەرەبیش مانای تایبەتی هەبوو. زۆر جارانیش ئەدیب و سۆفیە یاغیەکان، دەکەوتنە بەر پەلاماری فتوای مەلاکان و لەو بوارەدا بە ئاشکرا جیاوازی و ناکۆکییان هەبوو. هەموو ئەوانە دیسان نەبووە هەنگاوێکی نوێ بۆ ئازادی زیاتری ئافرەتان. رەنگدانەوەی ئەوانە لەسەر ژیانی ئافرەت قەت هەست پێنەکرا.

تەسەوفی ئێرانی، کە کاریگەرییەکی زۆری بەسەر تێکڕای تەسەوفی جیهانی ئیسلامدا هەبوو، بەتوندی لەگەڵ ئەدەب پێکەوە گرێ دران. شیعر و پەخشان و نووسینە فکری و کۆمەڵایەتییەکان لە بواری ئازادی ئادەمیزاد و پەیوەندیی بە دینەوە، بەتایبەتی پەیوەندیی راستەوخۆ بە خالیقەوە، کارێکی زۆریان کرد. لەوێدا عەشق بە گشتی وەردەگیراو دەکرایە وەسیلە بۆ ناسینی خودا. مەولانا جەلالەدینی رۆمی جڵەوی بیری خۆی بەردابوو،

دەیگوت: ئەوەی عەشق لە دڵیدا نەبێ، ناتوانێ پلەکانی گەیشتن بە خۆدا ببڕێ. عارفێکی وەك بایەزیدی بەستامی لەو باوەڕەدا بوو، نابێ ئەو بچێتە کەعبە، پێویستە کەعبە بێتە خزمەت ئەو، چونکە ئەو عەشقی ئیلاهی لە دڵ دایە و بە عەشقەوە پەیوەندی راستەوخۆی لەگەڵ خودا هەیە.

فەننی شیعر و شێوازی جیاجیای پەخشان، لەوێدا بیرکردنەوەی عارفەکان بۆ دۆزینەوەی کەناڵێك، تا ئازادی ئینسانی تێدا مەیسەر بکەن، گەیشتە ئاستێکی فرە باڵا. سەرەڕای ئەوەش ئافرەت هەر بۆ خۆشی و چێژی پیاو باس دەکرا، نەك وەك بوونێکی ئازاد. هەروەك چۆن باس کردنی مەی و شەڕاب و مەیخانە و خەرابات، نەبووە هۆکاری کرانەوەی کۆمەڵ بەسەر خواردنەوەیەکدا کە بە شاهیدی زاناو عارفەکان، پشوو و تەعالییەکی تایبەتی و بێ بەدیل دەداتە روحی مرۆڤ. هەر ئەو جۆرە تێڕوانینە نوخبەیی و دوور لە حەقیقەتی ژیان بوو کە وایدەکرد عارفێکی گەورەی وەك شەمسی تەبریزی، هاوسەرە خۆشەویستەکەی خۆی لەسەر یەك پیاسە بۆ ناو باغان، بە شەق و گۆپاڵ بکوژێت.

هەر بۆ نموونە دەڵێم، بۆچی فکر لە جیهانی ئیسلامدا، سەرەڕای بڕینی ئەو هەموو پلە بەرزە، نەیتوانی کار بکاتە سەر واقیعی کۆمەڵ تا قەناعەت و یاساکان هەموار بکات؟ لەدواییدا میللەتانی ناوچەکەی خستە ئەو تەنگژە قوڵەی کە تا ئیستاش لێی دەرناچن.

(سێ)

یاسا و داب و نەریتەکان

لە دژی ئافرەتن

ئەو رێنوێنیانەی لە ئیمپراتۆرییەکانی ئیسلامیدا کاریان پێکراوە، جیا لە شەریعەت سەرچاوەگرتنیان، تێکەڵی ئیجتهادی موفتی و خاوەنبیرەکانی ئاینی دەبوون، هەر بۆیە هێدی هێدی فەرمانەکانی شەریعەت تێکەڵ بە داب و نەریتی ناوچەییە توندوتیژەکانی کولتوری بەدەوی عەرەب بوون. هێزی کولتوری بەدەوی لەوەوە دەهات کە بە نەتەوەی باڵادەستی ئیسلام دەژمێردراو میللەتانی موسوڵمانی غەیرە عەرەب بە موالی دادەندران. ئەگینا ئەو ولاتانەی کەوتنە ژێر فەرمانڕەوایی ئیسلام، خاوەنی داب و نەڕێتی تایبەت بە خۆیان بوون. لەو قسەدا مەبەستم نیە بێژم ئەوان لە عەرەبان زۆر پێشکەوتووتر بوون، بەلأم یەقین بەپێی باری جۆگرافی وکەشی کولتوری تایبەتی خۆیان، لە پەیوەند بە ئافرەت، رەفتاری نزیك و هەندێك جار جیاوازیان لەگەڵ عەرەب هەبووە. ئەو توندوتیژیەی قەبیلە عەرەبەکان لە بەرامبەر ئافرەت، لەسەر مەسەلەی شەڕەف هەیانبووە، وەك ئەوە نیە کە لە ئێرانی کۆن، یان لە شام و بەینەلنەهرێن هەبوو. هەڵبەت داب ونەرێت لە سەرزەمینی کوردانیش، بەر لە هاتنی ئیسلام شتێکی نزیك لەوەی ئێران، بەتێکەڵ لەگەڵ کولتوری مەسیحیەت و پاشماوەی فەرهەنگی کلدو ئاشور و پێخوستی یۆنانیەکان بووە. ئەگەر رەفتاری هەندێك عەشیرەتی کوردستانی بەدوور لە عەرەبەکان، بکەینە نموونەیەکی نزیك لە فەرهەنگی کۆن، دەردەکەوێ کوشتنی ئافرەت وچەمکی شەڕەف، وەك ئەوە نەبووە کە لە بەدەویەتدا هەبوو. دەتوانین نموونەیەك بە داب و نەرێتی عەشیرەتی

مەنگوڕ بێنینەوە. ئەوان لەسەر پەیوەندی نێوان ژن و پیاو، یان بڕیاری ژن بۆ گۆڕینی مێردەکەی(بەدووکەوتن) بە کوشتن چارەسەر ناکەن.

هەڵبەت جیا لە هۆکاری دین، داب و نەرێتەکان لەسەر بنەمای بەرژەوەندی کۆمەلآیەتی پیاو دروست دەبن. لەوێشدا رادەی بەشداری کردنی ئافرەت لە کار، راو فتوای پێشەوایانی مەزەبی و عەشیرەیی، هەندێك جارانیش کاریگەری خورافات،رۆلی سەرەکییان لەو دروست بوونەدا هەیە. ئەگینا دینی ئیسلام لەبواری پەیوەندییە جنسیەکانی پیاو و ژن- سەرەڕای هێشتنەوەی مالیکیەت و بالآدەستی پیاو- کۆمەلێك مەرجی داناون ئەگەر بەکاربێندرێن، کوشتن زۆر کەم دەبێتەوە. بۆ نموونە تەنیا بە تاوانبار کردن، ژنێك مەحکوم ناکرێ، بەڵکو پێویستە زیاتر لە شاهیدێك لەکاتی ممارەسەی جنسدا، ئەویان دیتبێ. جا لەوێشدا تەنیا ژن سزا نادرێ، پیاوەکەش هەمان چارەنووسی توش دەبێ. یان نارەزایی ژنێك لە مێردەکەی بەکوشتنی ژنەکە کۆتایی ناهێندرێ، دەکرێ لێکجیاببنەوەو پیاوەکە قەناعەتی بێت و تەلآقی بدات. هەروەها جنس وەك پێویستیەکی ئینسانی، لەئیسلامدا بە گلآو و قەدەغە دانانردرێ، لە رێگای دانپێدانراوی خۆیەوە، دەبێ بێتەدی. بەلآم ئەوەی بووەتە لەمپەر لەبەردەم جێبەجێ بوونی ئەم مافانەدا، داب و نەرێتی توندوتیژیی بەدەویانەیە.

وەك باسمکرد، تەلآق لە کۆمەڵدا، دیاردەیەکی تازە نیە. کۆمەڵە هێمنترەکان لە زۆر بواردا مامەڵەیەکی هێوریان لەگەڵ کردووە. چونکە وەك دیارە، جۆری داب و نەرێت لە کۆمەڵگا جیاجیاکان، لە پەیوەند لەگەڵ ئافرەتدا وەك یەك نین. بۆیەش چەمکی ناموس یان شەڕەف (واتە خاوەنێتی پیاو بۆ ئافرەت) لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی دیکە، لە زەمانێکەوە بۆ زەمانێکی دی جیاوازە. زۆر جارانیش ئەو رەفتارەی لە

شوێنێك خوێنی لەسەر دەڕژێندرێ، لە شوێنێکیدیکە بە ئاسایی وەردەگیرێ. بۆ نموونە، عەرەب لەسەر شەڕەف ژنیان دەکوشت بەڵام زۆربەی خێڵە ئەفریقاییەکان، بۆ رێزلێنان، شەو ژنەکانیان دەنێرنە لای میوان. یان لە زۆربەی عەشیرەتەکانی کوردستان، ئەگەر ژن رازی نەبا، تەڵاق دەدرا.

کوشتنی ژن لەسەر پەیوەندیەکی خۆشەویستی یان جنسی، لەلای عەرەبان بە "غسل العار" ناودەبرێ. تەفسیرەکەشی شوشتنەوەی لەکەی نەنگی پەیوەندی عاتیفی یان جنسی، بە خوێنی ژەنەکە بوو. کەچی لە دواییدا "غسل العار" بووە دابی زۆربەی میللەتانی موسوڵمان و کەوتە ناو یاسای زۆربەی هەرە زۆری وڵاتە موسوڵمانەکان.

تەڵاق، بە هەمان چارەنووس بردرا. لای عەرەبان، جیابوونەوەی ژنێك لە پیاوەکەی، بە سوکایەتی بۆ پیاوەکە دادەندرا. بۆیە ئەگەر ژنەکەی نەکوشتبا، ئەوە بەدرێژایی تەمەن دەبوا بە بێوەژنی دابنیشێ و لە مێردێکی دیکە بێبەش دەکرا. ئەوجا بەتۆبزی بەمێرددان و بە بچووکی مارە کردن و گچکە بە گەورە، وەك عورف تێکڕای جیهانی ئیسلامی تەنیەوە. ئەوانەش خۆیان دەبوونە کۆمەڵێك کێشەی کۆمەڵایەتی داپۆشراو و لە زەمانی خۆیدا دەکرایە مایەی خوێنڕێژی، بەتایبەتی لە ژنان.

تەڵاق نەدان، یان تەڵاق دان و منداڵ لێسەندنەوە، ئەو دابە توندانە بوون– کە تا ئیستاش بەردەوامن –و هۆی بەستنەوەی ئافرەت و زیندان کردنی لە ژیانێکدا کە هیچ شانازی پێوەنەکات. کەم نیە ئەو رووداوانەی کوڕ دوای مردنی باوك کە ئەو منداڵ بووە، یان دوای جیابوونەوە دایکی مێردی کردۆتەوە، وەختایەك گەورە بووە، چووە دایکی خۆی کوشتووە. زۆر جارانیش ریسوا کردنی ئافرەت وەك وەسیلەیەك بۆ پەند دان بە خەڵکانی

دیکەش بەکار دەهات. بۆیە دایم ئافرەت لە ناوچەکەی ئێمەدا لە خەمۆکیدا بەسەر دەبات.

ئەگەر لە یاسا دینیەکان بکۆڵدرێتەوە، دەردەکەوێ زۆربەی ئەم نەریتانە هیچ پەیوەندییان بە شەریعەتەوە نیە، کەچی ناوەندە دینییەکان و خاوەن فتواکان، بێدەنگیان وەرگرتووەو بەمەش رێگایان داوە چاکسازییەکانی ئاین لەبەرامبەر دابی توندوتیژیدا پاشەکشەی پێبکرێت.

ئەمەیانم تا ئەو سنووره راستە کە باس لە مێژووی توندوتیژی کۆمەڵ بەرامبەر بە ئافرەت بێت. وام گەرەك نیە گوایە یاساکانی شەریعەت کۆتاییان بە زوڵم هێنابێ. وەلێ ئەگەر هەنگاوی گەورە لە بەراورد لەگەڵ پێش خۆیان، هەڵنابێت، دەبێ باس بکرێ.

ئەو داب و نەریتانە لەوەتای مێژوو هەیە، بەسەر ئافرەتدا پیادە دەکرێن، بۆیە وەك مۆتەکە دوروپشتیان تەنیوەو لە هەموو لایەکەوە هەڕەشەی مردنی لێدەکەن. لەوەڕایە ترس و خۆبواردن بووەتە بەشێك لە سایکۆلۆجیەتی ئافرەت: ترسی کوژران، ترسی لەدەستدانی ژیانی مادی، ترسی دوورکەوتنەوە لە منداڵ، ترسی ناموس و کەرامەتی کۆمەڵایەتی، ترسی بەلاوەنران لە ناو کۆمەڵ. بنیادەمێك هەمیشە هەر هەڕەشە ببینێ، چۆن دەتوانێ مرۆڤێکی ئاسایی بێت؟

(چوار)

سەرمایەداری و

کێشەی ئافرەت

مەبەستی من لەم نووسینە، لێکۆڵینەوەی قۆناغ بە قۆناغی مێژوو نیە. دەمەوێ تەنیا خوێندنەوەیەکی گشتی لەسەر ئەو واقیعە پڕ لە زوڵمە بکەم کە ئافرەت بەدرێژایی دیرۆکی بەشەر بەسەریدا سەپێندراوە. ئەوەی لەوەوپێش باسمکرد، قۆناغی دەرەبەگایەتیشی دەگرتەوە. بۆیە ئێستا باس لە قۆناغێك دەکەم کە لە هەموو ڕوویەکەوە جیاوازی لەگەڵ پێش خۆی هەیە. ئەویش سەرمایەدارییە. لەم قۆناغەدا مرۆڤ کەوتە پلەیەکی بەرز لە پێشکەوتنی تکنۆلۆژیاو فەلسەفە و ئایدیۆلۆژیاو بیروباوەڕی زانستی. بیرکردنەوە لە بایەخی مرۆڤ و مافەکانی، لە سەرمایەداریدا بە رادەیەکی ئەوتۆ پێشکەوت کە ناکرێ بە هیچ شێوەیەك لەگەڵ پێش خۆی بەراورد بکرێ. سەرمایە دەستی بە تەنینەوەی هەموو دنیا کرد و سەرەنجام بازاڕی جیهانی پێکبەستەوە. هۆیەکانی پێکەوە بەستنەوەی فەرهەنگ و زانیاری بۆ هەموو جیهان دەستەبەر کرد. دیموکراسی لەم قۆناغەدا چەندین شێوەی تاقی کردەوەو سەرەنجام بوو بە سیستەمێکی جیهانگیر. شۆڕشی گەورەی دیموکراتی لە ناوەڕاستی ئەم قۆناغەدا هاتنەدی، ئەمریکا و فەرەنسا بە نموونەی ئەم دیموکراسییە دێنە بەرچاو. ئەدی بۆچی کێشەی ئافرەتی بە یەکجاری چارەسەر نەکرد؟ ئەگەر لە پێشوودا نەزانین و دین و خورافات بەسەر مێشکی بەشەردا زاڵ بوو، چۆن بوو لە سەردەمی شۆڕشی زانیاری و لیبڕالیزمدا ئەم گرفتە بە یەکجاری بنەبڕ نەکرا؟

ئاشکرایە کار و بەرهەمهێنانی مادی، لەوێشدا بەدەستهێنانی زێدەبایی، قانونی سەرەکی سیستەمی ئابووری و کۆمەڵایەتی سەرمایەدارییە. ئەو کەسەی کاری زیاتر دەکات کرێی زیاتر وەگیر دێنێ. بە پێچەوانەش داهات و بەرهەمی کەمتری دەبێ. لە سەرەتای پەرەسەندنی سەرمایەداریدا، چلێسی سەرمایەدار و پرۆسەی بەپەلەی کۆکردنەوەی سەرمایە، ئامانجی سەرەکی بوو. بۆیە لە شوێنی کاردا هیچ یاسایەکی ئەوتۆ نەبوو، چەوساندنەوە، ئازار دان، بێ ئیمتیازی، فەرق و جیاوازی هەبوو. بۆ ئافرەتان بە ئاشکرا کرێی کەمتر لە پیاوان دەدراو لە کاتی نەخۆشی و پەککەوتن و منداڵ بووندا هیچ ئیمتیازێکیان نەبوو. عەقڵیەتی بەنزمدانانی ئافرەت لە فەرهەنگی نوێی بۆرژوازیدا، وەك میرات لە پێش خۆی وەریگرتبوو. جیاوازی رەگەزیی بە ئاشکرا پەیڕەو دەکراو رەش و سورەکان کەمتریان پێدەدرا. واتە یاسای نابەرابەری کار هەبوو. بۆیەش لە بزووتنەوەی کرێکاراندا، ئافرەتانی کرێکار، بەشێکی زۆری ناڕەزایەتییەکەیان پێکدێنا. وەك دیارە ناڕەزایی کرێکاران و بزووتنەوەکانیان سەرانسەری ئەوروپاو ئەمریکای گرتەوە.

دەبێ ئەو ئیشارەتەش بدەین کە لە سەرمایەداریدا، بۆ یەکەمین جار ئافرەت دەرفەتی کاری بەرفراوان و بەکۆمەڵ لەدەرەوەی ماڵی پێدرا. لێرەدا واقیعی ئابووری و پێویستی سەرمایە بە هێزی کاری ئافرەت، بەسەر داب و نەرێت و فەرمانەکانی دیندا زاڵ بوو. لە ئەنجامی پەرەسەندنی بزووتنەوەی کرێکاران و کۆبوونەی بە ئەندازە پێویستی سەرمایەو تەنازول و تەجرەبەی بۆرژوازی لە بەڕێوەبەرایەتی، پەرەسەندنی چەمکی یەکسانی و سیستەمی دیموکراسی، کرێ و بەشداری کرێکاران لە سودی سەرمایە بەرەو زۆری چوو. کەچی فەرق و جیاوازی بەرامبەر بە ئافرەتان هەر

بەردەوام بوو. بۆیە لەناو بزووتنەوەی کرێکاراندا، بزووتنەوەی ئافرەتان دروست بوو، داوای هەڵگرتنی نابەرابەری دەکرد.

ئەوە یەکەمین جۆر و سەرەتاییترین شێوەی بزووتنەوەی ئافرەتان بوو، بۆ هێنانەدی مافەکانیان. مافێك بەرابەر بێت لەگەڵ پیاو.

هەڵبەت، لەسەرمایەداریدا خوێندەواری پەرەی سەندو فەرهەنگی شارستانێتی بۆرژوازی جێگیر بوو، ئەویش دیموکراسییە. بۆیە وێڕای پیاوان، ئافرەتانی خوێندەوارو رۆشنبیر پەیدا بوون، هەر خۆشیان بوونە پێشڕەوی بزووتنەوەکەیان. لەگەڵ پەرەسەندنی هوشیارییان، خواستەکانی ئافرەتان رووەو زیادی هەڵدەکشا. جیا لە کرێی بەرابەر، داوای مافی پاراستنی تەندروستی و منداڵبوون و بایەخدان بە منداڵەکانیان دەکرد. ئەوەش وایدەگەیاند خواستەکان پتر ئینسانی و کەمتر تەنیا کرێکاری بن. پەیدابوونی چەندین جۆر بیروباوەڕی یەکسانیخوازی، ناوەرۆکی دادپەروەرانەی بزووتنەوەی ئافرەتانی قوڵتر دەکردەوە. ئەو بیروباوەڕانەی جێیان لەناو بزووتنەوەی کرێکاران هەبوو، لەناو ریزی ئافرەتانیشدا وەرگیران. وەك ئەنارشیزم و سۆسیالیزم و مارکسیزم.

تا قۆناغی دووەمی سەرمایەداری، بزووتنەوەی ئافرەتان زەختێکی بەوەج بوو بۆسەر بۆرژوازی. سەرباری هەڵنانی هەنگاوی گەورە بۆ خۆش کردنی ژیان و گوزەرانی ئافرەتان لە شوێنی کاردا– کارخانە بێ یان فەرمانگە– دیسان نابەرابەری هەر بەردەوام بوو. چونکە لە رووی توانایی جەستەیی و جۆری تەندروستییەوە، ئافرەت لەم قۆناغەشدا هەمان گرفتی سەرەتای مێژووی بۆ دووبارە بووەوە. تیۆڕسیەنەکانی بۆرژوازی، لەڕوانگای زۆربوونی بەرهەمهێنانەوە مەسەلەکەیان چارەسەر دەکرد. راستیەکیش لەو بڕوایەدا هەیە کە پێشکەوتنی کۆمەڵی مرۆڤایەتی، بەستراوەتەوە بە

زۆربوون و پێشکەوتنی بەرهەم. لە کۆمەڵی دۆڵەمەند دایە کە خۆشگوزەرانی دروست دەبێ و بوار بۆ پەیڕەو کردنی یەکسانی دەرەخسێ. کاتێك ئافرەت نەیتوانی لە شوێنی کار منافەسەی پیاو بکات، جیاوازی لە ئیمتیازدا بەردەوام دەبوو. کەواتە نابەرابەری وەك خۆی مایەوە.

بیروباوەڕی دژی سەرمایەداری کە بە پوختی لە مارکسیزمدا خۆی ڕێکخست، پێیوابوو، هەر لە بنەڕەتەوە سیستەمی سەرمایەداری لەسەر چەوساندنەوە دامەزراوە، بۆیە ناتوانی نابەرابەری ئافرەت و پیاو چارەسەر بکات. بەپێی ئەو ئایدیۆلۆژیایە، دەبوا بزووتنەوەی ئافرەتان ببێتە بەشێکی جیانەکراوەی بزووتنەوەی کرێکاران بۆ روخاندنی سەمایەداری. بەپێی ئەو باوەڕە، لە سۆسیالیزمدا بەرابەری ئینسان، بە ئافرەت و پیاوەوە دێتەدی.

بزووتنەوەی کۆمۆنیستی، توانی متمانەی ئافرەتان بۆ لای خۆی رابکێشێت و بزووتنەوەکەیان بکاتە پاشکۆی بزووتنەوەی کریکاران و حزبە کۆمۆنیستەتەکان. بارودۆخی نوێی سەرمایەداری و ئەو فەرهەنگە کراوەیەی هێنابوویە کایە، ئەو تواناییەی بە ئافرەتان دابوو کە بە پێچەوانەی هەموو قۆناغەکانی مێژوو، بتوانن خۆیان رێکبخەن و بە کۆمەڵ داوای مافەکانیان بکەن.

(پێنج)

کۆمۆنیزم و

بزووتنەوەی ئافرەتان

کاتێك فەلسەفەی یەکسانیی کۆمەلأیەتی، لە چەشنی کۆمۆنیزم چووەناو بزووتنەوەی کرێکاران ، خواستە سەندیکاییەکانیان بووە بەشێکی بەرنامەی کاری کۆمۆنیستەکان. لە پالٚ ئەوەدا بزووتنەوەی ئافرەتانیش کە لە ناوەرۆکدا یەکسانخواز بوو، هەر ببووە بەشێك لە بەرنامەی چالاکی کۆمۆنیستەکان. بەمە بزووتنەوەی دژی سەرمایەداری هێزو گورپێکی ئەوتۆی وەرگرت کە بۆ سیستەمی سەرمایەداری سەخت بوو. راپەڕینی پاریس لە تەجرەبەی کۆمۆنەدا، بزووتنەوەی چارتیستەکان لە بریتانیا، خۆپیشاندانی بەردەوامی کرێکاران و ئافرەتان لە شیکاگۆ- کە لە هەموویاندا هێزی ئافرەتان و کرێکاران لە دواییدا بووە چەك بەدەست کۆمۆنیستەکانەوە، ولأتانی سەرمایەداری پالٚ پێوەنا تا بە توندی بەرەنگاری ئەو مۆدەی بزووتنەوەی دژی سەرمایەداری ببنەوە. سەرکوت کردنی کۆمۆنەی پاریس، خۆپیشاندانی ئافرەتانی شیکاگۆ بۆ هەندێك خواستی سەندیکایی و رەگەزیی خۆیان بوو، کەچی ئەویش هەر بە ناوی دامرکاندنەوەی ئاژاوەی کۆمۆنیستەکان، سەرکوتێکی خوێناوی کرا. لەو کاتەوە تا ئێستا، سالأنە ئافرەتان رۆژی 8/ی مارس، وەك رۆژی یەکگرتنی ئافرەتانی جیهان یاد دەکەنەوە.

لە راستیدا، سەندیکایەکان لە هەردوو راپەڕینەکەدا دەوری سەرکردایەتییان هەبوو، خواستەکانیشیان بۆ روخاندنی سەرمایەداری دەقۆستەوە. سەرەنجام هەموو پارچە زولٚملێکراوەکانی ناو کۆمەلٚی سەرمایەداری بوونە

کەرستەی ئیش لەسەرکردنی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی. جیا لە کرێکاران و ئافرەتان، جوتیاران و میللەتانی ژێردەستەو رەشەکانی دژی نەژادپەرستیش بوونە لقێکی دیکە لە پرۆگرامی کۆمۆنیستەکان. لەوەدا سەرمایەداری خەتەرێکی تۆقێنەری دەدیت، بۆیە زۆر بە جدی هەوڵەکانی خۆی کردە نێودەوڵەتی و لەسەرانسەری دنیا بەرەنگاری هەرەشەی کۆمۆنیزم بووەوە. هەر جموجۆڵێکی عەدالەتخوازانە و چاکخوازیی(ریفۆرمیست) تارمایی کۆمۆنیزمیان تێدا دەدیت و سەرکوتیان دەکرد.

لەراستیشدا هەموو ئەو توێژانەی ناو کۆمەڵی مرۆڤایەتی، بوونە سوتەمەنی بۆ خەباتی کۆمۆنیستەکان. ئافرەتان بەشێکی چالاکی سەندیکایی و حزبە کۆمۆنیستەکانیان پێکدەهێنا. دوای جەنگی جیهانی یەکەم، لە شۆڕشی ئۆکتۆبەری روسیا، دەرکەوت ئافرەتان چ رۆلێکیان بوو. بەلشەڤیکەکان رژێمێکی کۆمۆنیستییان لە روسیاو میللەتانی دراوسێی هێنایە سەرکار. سەرمایەداری جەنگێکی نێودەوڵەتی لە دژی کۆمۆنیزمی روسیا دەستپێکرد. کۆمۆنیستەکانی جیهان بوونە هاوسۆزی هاوڕێیەکانی خۆیان لە یەکێتی سۆڤیەت. بۆ ئەوەش لە سەرانسەری جیهان دەستیان بە خۆپیشاندان کرد. ژنان لە ریزی پێشەوەی ئەو خۆپیشاندانانە بوون لافیتەی (دەست لە شەڕی دژی سۆڤیەت هەڵگرن)یان بەرزدەکردەوە. مەتڵەبی ئافرەتان بە ئاشکرا بووە بەشێك لە شەڕی دژی سەرمایەداری و لە کاروانی مێژوویی خۆی دوور کەوتەوە.

دوای ئەوەی نیزامی کۆمۆنیستی لە بەشێکی زۆری ئەوروپاو ئاسیاو هەندێکی ئەمریکای لاتین وئەفریقا هاتە سەرکار، ئەوجا کەوتنە بەردەم تاقیکردنەوەی بەرنامەی خۆیان بۆ چارەسەری کێشەی ئافرەت. کاملترین

دەوڵەتی کۆمۆنیستی و بەتواناترینیان، هەر یەکێتی سۆڤیەت بوو. لەو وڵاتەدا هەندێك هەنگاوی سەرەتایی بۆ چارەسەری کێشەی نەتەوەکان هەڵنرا. ئەوە بوو سۆڤیەت کرا بە دەوڵەتێکی کۆنفیدڕالی. بەڵام دوای حەفتاوپێنج ساڵ دەرکەوت ئەم ئازادییەی گەلان هەر رواڵەت بووە، ئەگینا جیا لە بە روسی کردن، لەڕووی نەتەوەییەوە هیچ سەربەخۆییان نەبووەو بوژانەوەی نەتەوەیی ناڕوسەکان هەر لە سەرەتادا بوو. ئەو وڵاتە دەوڵەتە براکانی دیکەی خۆیان تەنیا بۆ منافەسەی ئایدیۆلۆژیاو عەسکەری و ئابووری تەرخان کرد.

لەبواری ئافرەتدا، یاسای هاوشان لەگەڵ پیاو داندران و بڕیاردرا ماف وئیمتیازەکانیان بەرابەر بێت. بەڵام لە کردەوەدا تکنۆلۆژیای پلە نزمی سۆڤیەت، پتر بواری بە پیاو دەداو ئافرەت بە تەدریج بۆ مەجالی خزمەتگوزاری پاشەکشەی کرد. گومانی تێدا نیە کە لە مەجالی کار کردندا دەرفەتێکی زۆر درا بە ئافرەتان و لەڕووی موچەشەوە هەوڵ بۆ یەکسانی دەدرا، بەڵام خواستی ئایدیۆلۆژیاو واقیعی تکنۆلۆجیا – باری ئابوری، دوو شتی لێك جیا بوون. بۆیە لە هەر بوارێکدا، بە شێوەی سەپاندن و شەکلی بەرنامەی ئایدیۆلۆژیا جێبەجێ کرابا، ئاکامەکەی قوڵتر کردنەوەی تەنگژەی ئابووری و زانستی دەبوو.

نامەوێ بکەومە لێکۆڵینەوەی هۆکارەکانی تەنگوچەڵەمەی بەردەوامی ئابووری لە وڵاتانی کۆمۆنیستدا، بەڵام گەرەکمە نیشانی بدەم لایەنگیری نیزامی کۆمۆنیستی بۆ مافە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی ئافرەت، مەجالی منافەسەو داهێنانی کەم دەکردەوە. ئەوە بەشێك بوو لەو میکانیزمەی بەردەوام بەرهەم هێنانی دەخستە گۆشەیەکی تەنگەوە. سەرەنجام کاتێك نیزامی کۆمۆنیستی لەژێر باری گرانی تەنگژەکانیدا هەرەسی هێنا،

دەرکەوت ئافرەتان لەوێدا خاوەن پلەیەکی بەرزی کۆمەڵایەتی- سیاسی- تکنیکی-ئابوری نەبوون.

هەڵبەت نابێ چاو لەو دەسکەوتانە بپۆشین کە مارکسیزم لە کردەوەی نیزامی کۆمۆنیستیدا بۆ ئافرەتانی هێنایەدی. لەوێدا بەبڕیارێکی سیاسی، هەموو قەدەغەیەکی دین و داب و نەریتەکان لەسەر ئافرەت هەڵگیران و لەڕووی کۆمەڵایەتییەوە ئازادی تەواویان پێدرا. ژن و پیاو لەبەرامبەر یاسادا یەك مافیان هەبوو. ئافرەتان هێندەی پیاوان ئازاد بوون لە مانەوە یان جیابوونەوە لە مێردەکانیان. لە خوێندن و ئیمتیازە فەرهەنگییەکاندا بەرخوردار بوون. ئەوەی پێیدەگوترێ مافە مەدەنیەکانی ئافرەت، بۆ یەکەم جار لە کۆمۆنیزمدا هاتنەدی. هەر ئەوەش بووە ئیمتیازێکی کۆمۆنیزم بەسەر سەرمایەداریدا. دوای ئەوە بوو لە وڵاتانی سەرمایەداری پێشکەوتووش ئەو مافە مەدەنیانە وردە وردە هاتنە مەیدان و دەست بە چاکسازی بەپەلە کرا. ئەوە یەکێك بوو لەو فشارانەی سەرمایەداری لەژێریدا دەستی بە تەنازولی کۆمەڵایەتی کرد.

سەرباری ئەو مافانەی لە کۆمۆنیزمدا بە شێوەی شۆڕشگێڕانە بە ئافرەتان دران و ئەوانی لە سوکایەتی کۆمەڵ و زوڵمی راستەخۆی پیاوسالاری رزگار کرد، کەچی دیسان بەرابەری راستەقینە لەنێوان پیاو و ئافرەت هەر دروست نەبوو. بۆ؟ ئایا لە نێوان مانای هەڵگرتنی ستەم و داهێنانی بەرابەری فەرقێك هەیە؟ ئایا ئەوەی کۆمۆنیزم کردی، ملکەچی بۆ ئایدیۆلۆژیاو روانگای کۆمەڵایەتی بوو؟

لەبواری ئابووریدا- وەك ئاماژەم پێکرد- باڵادەستی بۆ پیاو مایەوە. چونکە ئاستی نزمی تکنۆلۆژیا دەرفەتەکەی هەر دەدایەوە خاوەن هێزی بەدەنی. لەلایەکیدیکەوە، لە ئاستی سیاسی و ئیداریدا، ئەو رۆلە

سەرەکییە بەر ئافرەت نەکەوت کە بتوانێ لەوێدا پارسەنگێك راست بکاتەوە. ئافرەتان پانتایی کارە خزمەتگوزارییەکانی پلە خوارەوەی کارگێڕی و تەندرەستی و پەروەردەو هونەریان وەرگرت، بەڵام نەیانتوانی شوێنێکی گرنگ لە سیاسەت و بەڕێوەبردنی ئابووری و سەرکردایەتی سوپا وەربگرن. بەدرێژایی تەمەنی حەفتاوپێنجساڵەی کۆمۆنیزم، سەکردەیەکی سیاسی، یان زانایەکی ئابووری و تکنۆلۆژی، ژەنراڵێکی گەورەی سوپا لە ئافرەت نەبیندرا. لە هەموو بوارەکاندا سەرکردایەتی و باڵادەستی، لە نیهایەتدا هەر لە دەستی پیاودا مایەوەو بەشدارییەکی سەرنجڕاکێشی ئافرەتمان نەبینی. کەواتە پیاوسالاری، بەڵام بە تەنازولێکی زۆری مافە مەدەنیەکان، هەر بەردەوام بوو. وەك دەریشدەکەوێ، کێشەی ئافرەت تەنیا بەند نیە بە مافە مەدەنیەکانەوە. ئەو قسەیەشم بەو مانایە نیە کە مافە مەدەنیەکانی ئافرەت پێویست نەبن یان لە زەرورەتیان کەم بکەمەوە. هەڵگرتنی ستەمی راستەوخۆی مێژوویی زۆر پێویستە، بەڵام ئەوە لەخۆیدا بە تەنیا بەرابەری و یەکسانی ناهێنێ. هیچ کاتێکیش نەمانی ستەم بە هاوتەریبی یەکسانی وەرناگیرێت. ئا لەوەشدایە کە دەوری ئایدیۆلۆژیا بۆ نەهێشتنی ستەم گرنگە، بەڵام ناتوانێ شتێکی زیاتر بەسەر واقیعی نابەرابەردا بسەپێنێ.

لێرەدا، من لایەنگری ئەو رایانە نیم کە دەڵێن ئافرەت لە زاتی خۆیدا، لە پیاوان نزمترەو کەمتری لەدەستدێ، بۆیە مافیشی سنوردارترە. ئەوەی بەلای منەوە سەرنجڕاکێشە ئەو پرسیارەیە: بۆ ئەوەی مافە مەدەنیەکان دابین ببن و ئیمتیازدان بە ئافرەتان نەبێتە سەرباری ئابووری کۆمەڵ، دەبێ چی بکرێ؟

دووبارەی دەکەمەوە، کۆمۆنیزمیش وەك دین، بەڵام لە قۆناغێکی باڵاتری

تکنۆلۆژیادا، گۆڕانکاری گەورەی لە فکرو کردەوەدا هێنا. لەڕووی ئینساندۆستی(هیومانیزم) و تێڕوانینی ئەخلاقی و حەزی عەدالەتخوازییەوە، زۆر لە مافە ئینسانیەکانی ئافرەتانی هێنایەدی. بەمەیش مرۆڤایەتی بەرەو چاوەڕوانی گەورەترو داهاتوویەکی پڕشنگدارتر پاڵ پێوەنا. وەلێ ئەوەی جێی باسی منە نەیتوانی کێشەی ئافرەت لە بنەڕەتەوە چارەسەر بکات. دەسەڵاتی پیاو لە بەرگێکی نوێدا، بەشێوازێکی هێمن بەردەوام بوو. چونکە کێشەی ئافرەت تەنیا مەسەلەی کوشتن و تەڵاق و کار پێدان نیە. پرسیار ئەوەیە: ئایا ئافرەت نیوەی کۆمەڵە؟ گەر وایە، لەکام رێگاوە دەتوانی نیوەیی خۆی، مرۆڤانە پەیڕەو بکات؟

ئەو نموونە بەدرەفتارییانەی لە پێش کۆمۆنیزمدا لەسەر رەفتاری پیاو دەرهەق بە ئافرەت هەبوون، هەندێکیان لەوەی دوایشدا دووبارە بوونەوە. ستالین بەدەستی خۆی هاوسەرەکەی خۆی کوشت. ماوتسەتۆنگ عاشقی چیانگ چینگی ژنەکەی بوو، بەدەست ئەو ملیۆنەها ژن و پیاوی دیکەی سەربەنیست کرد،وەك هاڕونە رەشید و زوبەیدە.چاوشسکۆ ملکەچی دڵداریی ژنەکەی بوو، بەڵام لەریزی دەستڕەشترین دیکتاتۆرەکان دەژمێردرێ. میلۆزۆڤیچ ژنەکەی خۆی کردبووە سەرۆکی حزبێك و بە مخالیفی خۆی دابینابوو، نەیارەکانی راستەقینەی خۆشی کۆمەڵکوژ دەکرد(وەك سەدام حوسێن). ئەوانەی ناوم هێنان لە سەرکردە کۆمۆنیستە بەناوبانگەکان بوون.

(شەش)

روانگای بزووتنەوەکانی

رزگاریخوازی نیشتمانی لەسەر ئافرەت

لەو ولاّتانەی کەوتنە بن دەسەلاّتی کۆلۆنیالیزم، بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانە بۆ رزگار کردنی نیشتمان پەرەی سەند. خەبات لەپێناوی سەربەخۆیی ولاّت، ئەرکی هەموو دانیشتوانی بوو. بەلاّم لە تێکڕایدا، بیروباوەڕی شۆڕشگێڕانەی دژی ئیمپریالیستی، هاوپەیمانی لەگەڵ کۆمۆنیزم باو بوو. لە بەرنامەی دیموکراتییانەی رزگاریخوازاندا، ئازاد کردنی ئافرەت و بەشداری پێکردنی لە ژیانی ئابووری وکۆمەلاّیەتی هاوشان لەگەڵ پیاوان، شوێنێکی تایبەتی گرتبوو. کەچی لە واقیعی کردەوەدا، بزووتنەوەکە تەنیا بۆ پیاوان بوو، بەشداری کردنی ئافرەت بە چەشنێکی منەزەم شتێکی رەمزی و زیاتر بۆ خۆهەلّدانەوە لە چاو بیانیان بوو. ئەگینا لە واقیعدا رێگا لە ئافرەتان دەگیرا بەشدارییەکی راستەقینەو راستەوخۆی تێدا بکەن. ئەم واقیعە بەتایبەتی لە رۆژهەلاّتی ناوەڕاست، زۆر بەزەقی دیار بوو.

نموونەی زۆر هەیە کە شۆڕشگێڕانی ماندوونەناس کەسوکاری خۆیان قەدەغە کردووە بەشداری لە کاری شۆڕشگێڕیدا نەکەن. پیاو بووە پەنای بۆ کوشتن بردووە. هەر ئەوە وایکرد بەشداری ئافرەتان لە شۆڕشدا نەبێتە دیاردەیەکی شایانی باس. تەنانەت لە رێکخستنە نەهێنیەکانیشدا، بوار بۆ ئافرەت زۆر بەرتەنگ کرا بۆوە.

ئەگەر بمانەوێ هۆکارەکانی ئەم دیاردەیە بزانین، دەبێ بگەڕێینەوە سەر پێکهاتەی کۆمەلاّیەتی ئەو ولاّتانەو ئەو کولتورەی باسمان لێوە کرد، چۆن پیاو بە درێژایی مێژوو تیایدا بالاّدەست بووە. ئەوە جیا لە لەمپەری

بیروباوەڕە ئاینییەکان.
هەندێك لە حزبە نەتەوەییە توندڕۆکان، هەوڵیان دا بەشێك لە کولتوری حزبە کۆمۆنیستە دەسەڵاتدارەکان وەربگرن. بەڵام لە رەفتار لەگەڵ ئافرەتدا بەشێوەیەکی ئاوەژوو پیادە کرا. هاتن هەندێك ئافرەتی کەسوکاری لێپرسراوەکانی ناو بزووتنەوەکەیان هێناو بەبێ ئەوەی هیچ شارەزایی و لێهاتوویيەکیان لەم بوارەدا هەبێت، خستیاننە پۆستی زۆر دیاری ناو بزووتنەوەکە. لەدواییدا رێکخراوێکی ئافرەتانیشیان قوت دەکردەوەو بەبێ ئەوەی هیچ بوونێکی ئەوتۆی هەبێت، ناوێکی بێ ناوەرۆکیان لێدەنا. ئەو رێکخراوە بێ ناوەرۆکانە، لە هەموو بۆنا میللی و نێودەوڵەتیەکان بەشدارییان پێدەکراو بەناوی ئافرەتانی شۆڕشگێڕی وڵاتەکە بیروڕای دەردەبڕی و هەڵوێستی دەنواند. کەچی لە راستیدا رێکخستنەکەی لە ئەندامانی سەرکردایەتی دیاریکراو لەلای پیاوە شۆڕشگێڕەکان بەولاوە شتێکی دیکە نەبوو. لەناو زۆربەی هەرەزۆری بزووتنەوە رزگاریخوازەکاندا، شتێك بەناوی توڕاسی شۆڕشگێڕیی ئافرەتان نەبوو. ئەوە لەکاتێکدا کە ئافرەتی قوربانیدەر و لەخۆبوردوو گەلێك زۆر بوون. بۆ ئەو میللەتە ژێردەستانە کارەساتێکی سامناك بوو، لەکاتێکدا هەموو وڵات لەژێردەستەییدا بوو، کەچی کولتوری باو رێگای لە بەشداری و داهێنانی نیوەی کۆمەڵ گرتبوو. ئەو رێکخراوانەی بەناوی ئافرەتانەوە خۆیان دەنواند، تەنیا دیکۆرو دیعایە بوون بۆ حزبی پیاوانی شۆڕشگێڕ، ئەوانەی بە شورەییان دەزانی ئافرەکانیانیشیان هەمان شەرەفی شۆڕشگێڕییان بەرکەوێت.
ئەگەر بمانەوێ ئیستسنایەك دابنێین، ئەوە تەنیا لە چین و ڤێتنام بەشدارییەکی کەم بە ئافرەت کراو رێگایان پێدان لە شوێنە جیاجیاکانی

بزووتنەوەی شۆڕشگێڕیدا بەشدار بن. لە دوای هەشتاکانیش، پارتی کرێکاران لە کوردستانی باکور، ڕێگایەکی متەوازعی بۆ ئافرەتان کردبۆوە. هەڵبەت نامەوێ ئافرەتانی تاك و تەرای خۆبەختکاری وەك لەیلا قاسم و جەمیلە بوپاشاو لەیلا زانا لەبەر چاوان ون بکەم. ئەوانە شانازی گەورەن بۆ میللەتەکەیان، بەڵام نیشاندەری بزووتنەوەیەکی راستەقینەی ئافرەتانی شۆڕشگێڕ نین.

دوای قۆناغی رزگاری ئەو وڵاتانە، دیسان بزووتنەوەیەکی راستەقینەی ئافرەتان دروست نەبوو، تا لە سەربەستیدا، ئازادی ئافرەتان دەستەبەر بکات. لەم قۆناغەشدا ڕێکخراوە بەناو ئافرەتەکان، لە بەرنامەو کۆنگرەکانیاندا هیچیان لە فکری باش لە بیر نەدەچوو، بەڵام لەکردەوەدا وجودێکی راستەقینەیان نەبوو. ئەوانە لە بڵندگۆی پڕوپاگەندەی حزبی خۆیان زیاتر چیدی نەبوون. بۆیە زۆر بەخێرایی دەبوونە مینبەرێکی دیماگۆگی و بێ پایگا لەناو ئافرەتانی وڵاتەکەیان. ئەم حاڵە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کوردستانیش دەگرێتەوە. بەبێ هیچ جیاوازییەك لەنێوان حزبە خاوەن ئایدیۆلۆژیا لێکجیاکان، ڕێکخراوەکانی ئافرەتان نەفسی وەزعیان هەبوو کە باسم کرد. هەربۆیەش تا ئێستا هەست بە شۆڕبوونەی ئەو ڕێکخراوانە بۆ ناو ئافرەتان ناکرێت. بۆ نموونە لەسەر کوشتنی بەردەوامی ئافرەتان بە بیانوی جیاجیای کۆمەڵایەتی و تەقاندنەوەی ئاریشگاکانیان و تێزاب پێداکردن لەلایەن پیاوە توندڕۆیە ئیسلامییەکان، هیچ نارەزاییەك نە لە ڕێکخراوەکانی ئافرەتان و نە لە پەرلەمانتارانی ئافرەت و نە لە وەزیرو بەڕێوەبەرەکانی ئافرەت و نەلە مافپەروەرە ئافرەتەکان دەرنەچوو. کاتێکیش ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ لەدەرەوەڕا گوشاریان خستە سەر حکومەتی کوردستان، ئەوجا قانونی ئافرەت کوژی

بەلاوە نرا، رێکخراو و کەسایەتیە ئافرەتەکانی کوردستان هەر ئاگاشیان لێ نەبوو.

لەراستیدا سەبارەت بە ئافرەتان، بزووتنەوەکانی رزگاریخوازی نیشتمانی، دوای سەربەخۆیی، هیچ وەفایان بەو وەعدانە نەکرد کە لە بەرنامەکانی خۆیاندا، باسیان لێوە کرد بوو. ئەگەر تەماشا بکەیت، حاڵی ئافرەتان لە هەموو ولاّتانی کۆن ژێردەستە، لە خراپی دایە. جیا لە بەردەوامی لە هاڕدران بە دەست یاساو داب ونەریتە کۆنەکان، پرۆسەی بە مۆدێرنبوونی ولاّتیش لە قۆناغی پەڕینەوەدا، دەرەنجامەکانی بۆ ئافرەتان لە ئێش و ئازار بەدوور نەبووە. ئەم حاڵە کوردستانی ئازادیش دەگرێتەوە. تاکو ئیستا، جیا لە چەند هەموار کردنێك، قانونەکان هەر ئەوانەن کە رژێمی کۆنەپەرستی داگیرکار دایناوبوون و لەناوەرۆکدا تەواو دژی ئافرەتانن. لێرەدا ناکارامەیی و کارتۆنیی رێکخراو و کەسایەتیە ئافرەتەکانی ناو حزبەکان و حکومەت، بەدیاردەکەوێ. لەو ولاّتانەی بەرهەمی بزووتنەوە رزگاریخوازەکانن، هیچ یاسایەك بە یەکجاری لەخزمەتی ئافرەتدا نیە. بەپێچەوانەوە یاسا رێگا بە کوشتنی ئافرەت، بۆ شوشتنەوەی شەڕەف دەدات. بەشداری کردنی ئافرەت تەنیا لە توێژێکی بچووکی ئیدارەو پەروەردەو تەندروستی دایە. ئەوەی لە بەشی دیپلۆماسی و پۆستەکانی بالاّی حکومەت دایە، بۆ پڕکردنەوەی ئەو کورسیانەیە کە بۆ ئافرەت داندراون و هیچ پەیوەندییان بە واقیعی ژیانی تاڵ و پڕ لە ستەمی ئافرەتان نیە. ئەمە راستیەکە هیچ شانازی پێوەناکرێ و زۆریش تاڵە. حزب و دەوڵەتە شۆڕشگێڕەکان، هیچیان لە کێشەی ئافرەت چارەسەر نەکردووە. بۆیەش دایم لەژێر لۆمەی رێکخراوەکانی مافی مرۆڤ دان و لە

تەنگوچەڵەمەیەکی قوڵدا پەل دەکوتن.

(حەوت)

ئاوڕدانەوەیەك لە مێژووی

بزووتنەوەی ئافرەتان

لە مێژووی مرۆڤدا، چەوساوەکانی ناو کۆمەڵ تەنیا ئافرەتان نەبوون. کۆیلە و ئاینەکانی کەمینەش بەدەست زۆرینەوە ستەمیان لێکراوە. لەکاتی داگیرکردنی وڵاتێك بەدەست یەکێکی دیکەی بەهێزتردا، دیسان چەوسانەوە بە ئاشکرا تەنگی بە خەڵکانی داگیرکراو هەڵچنیوە. هەر لەو سۆنگەیەشەوە، راپەڕینی زۆر فراوان و بەناوبانگی کۆیلەکان دژی کۆیلەداران لەمێژوودا هەیە. راپەڕینی سپارتاکوس لە دژی ئیمپڕاتۆڕیی رۆم، زەنجیەکان لەدژی کۆیلەدارانی خەلافەتی ئیسلام. راپەڕینی جیاجیای ئێرانیەکان دژی داگیرکارە عەرەبەکان کە ئێرانییەکانیان بە موالی و ئینسانی پلە دوو دادەنا. راپەڕینی بابەکیەکان لەدژی ستەمی دینی کە لەلایەن دەسەڵاتدارانی ئیسلامیەوە پەیڕەو دەکرا.

ئەدی بۆچی هیچ راپەڕینێکی ئافرەتان دژی چەوساندنەوەی خۆیان، لەمێژوودا نابیندرێ؟ لێرەدا پرسیارەکەم زیاتر تا پێش هاتنەدی سەرمایەدارییە. ئەوەیان خسوسیەتێکی جیای ئافرەتانە، سەرەڕای ئەوەی بەرفراوانترین توێژی چەوساوەو زوڵملێکراوی مێژووی بەشەرن. ئەم خسوسیەتە چەند لقێکی هەیە: یەکێکیان دەگەڕێتەوە بۆ پێکهاتەی مەعنەوی و سایکۆلۆجیەتی ئافرەت کە ناتوانێ بەو رادەیە توندو خوێناوی بێت تا زاڵمی خۆی لەناو بەرێت یان پاشەکشەی پێ بکات. ئی دوومیان، تێکەڵاوی خوێنی و عاتفی و خێزانیی ئافرەتە لەگەڵ ئەو رەگەزەی دەیچەوسێنێتەوە. ئەمەیان بڕست لە ئافرەت دەبڕێ کاتێك تەماشا دەکات

دەبێ چنگ بنێتە گیانی باوك ومێرد و کوڕەکانی. ئا لەوەشدایە جگە لە سۆز، فیداکاری بووەتە کولتورێکی نەگۆڕ بۆ ئافرەتان. ئەجا ئاساییە هیچ ڕاپەڕینێکی دژی کۆمەڵ لەلایەن ئافرەتانەوە نەبیندرێ. نابێ لەبیریشمان بچێ کەوا هەردوو هۆکارەکەی سەرەوە بنەمای ئەو سۆزو هاودەردی وئینسانیەتە، لەلای ئافرەت بوونێکی زاتی– کۆمەڵایەتی هەیە. هەربۆیەش دەکرێ بڵێم سەرچاوەی یەکەم و سەرەکی هاودەردی و هاوسۆزی بنیادەم بۆ کولتوری ئافرەت دەگەڕێتەوە.

بوونی ژنانی بەناوبانگ لە مێژووی میللەتاندا، بەمانای ئازادی ئافرەت نیە. ئەو حاڵەتانە دەگەڕێتەوە بۆ نەقڵ بوونی دەسەڵات و کاریزمای پیاوێکی دەسەلاتدار بۆ ژن یان کچەکەی. ئەوە لەکاتێکدا بووە کە خاوەن کاریزما و دەسەڵات، هیچ نێرینەیەکی گەورەی لەپاش بەجێنەمابێ و یەکێك لە ژن یان کچەکانی توانای وەرگرتنی نەرێتی پیاوانەیان هەبووبێ و لە خسوسیەت و کولتوری ژنانەی خۆی هەندێك دەرچووبێت. ئەوەش بوو بەو ئافرەتانەیان دەگووت: پیاوانەن. ژاندارك لە فەرانسە، لە روسیا شازادە کاترین، رابیعەی عەدویە لە ئیسلامدا، خانزادی سۆران، دایك و خوشك(شێخی سورچیان) لە کوردستان، قورەتولعەین لە ئێران نموونەی ئەو حاڵەتانەن.

لەم زەمانەشدا کەسایەتی بەناوبانگی ئافرەت هەنە کە سەرکردایەتی وڵاتان دەکەن بەڵام بوونیان نیشانەی سەربەستی ئافرەت لە وڵاتەکەیاندا نیە. وەك ئیندیرا گاندی لە هیندستان، بێنەزیر بۆتۆ لە پاکستان، سەرکۆماری بەنگلادیش ژنە کەچی خراپترین یاسا و دابی دژی ئافرەتان لەوێ پەیڕەو دەکرێ.

لە قۆناغی سەرمایەداریدا، گۆڕانێکی زۆر کەوتە پەیوەندییە

کۆمەڵایەتییەکان. تکنۆلۆژیا، هۆیەکانی گەیشتنی زانیاری بۆ مرۆڤ ئاسان کرد. کولتوری ئافرەتیش بەو دەسکەوتە زانستی و کۆمەڵایەتی و سیاسییانە متوربە کرا. لەگەڵ پەیدا بوونی سیستەمی حزبایەتی و سەندیکایی لە کێشە کۆمەڵایەتییەکاندا، ئافرەتانیش بۆیان ئاسانتر بوو بە فکری کۆمەڵایەتی عەدالەتخوازانە تەیار ببن، وردە وردە بزووتنەوەی تایبەت بەخۆیان دروست بکەن. لە سەدەی نۆزدەیەمەوە تائێستا، لەگەڵ پەرەسەندنی بزووتنەوەی کرێکاران، بزووتنەوەی ئافرەتانیش سەریهەڵدا. لەوە بەدوا بوو ژمارەیەکی زۆر کەسایەتی تێکۆشەری ئافرەت پەیدا بوون و بەخەباتگێڕ لەو بوارەدا ناویان دەرکرد، وەك نموونە: کلارا زتکین، سیمۆن دیبۆڤار، دایکە ترێزا، نەوال سەعداوی،تەسلیمە نەسرین، توجان فەیسەڵ، میهرانگیزی کار. هەروەها لەناو بزووتنەوەکانی رزگاریخوازیشدا، ئافرەتانی تێکۆشەر کەم نین. ئەوانە لە سەرکردایەتی سیاسی و ئیدارەو هەندێکیش لە خەباتی چەکداریدا بەشدار بوون. هەڵبەت ئەوانە چونکە رۆڵی کاریگەریان نەگێڕاوە، بۆیە یەکەباری خۆم هەست ناکەم بووبنە سیمبول بۆ ئافرەتانی وڵاتەکەی خۆیان.

دامان و هیچ لەدەستنەهاتوویی دەوڵەتە میللەییە سەربەخۆکان، ئەوانەی بەرهەمی بزووتنەوەکانی رزگاریخوازی نیشتمانی بوون لە سەدەی بیستەمدا، لە ئاست کێشەی ئافرەت، بووەتە یەکێك لە گرفتەکانی پرۆسەی بەدیموکراتیبوونی ئەو وڵاتانە. جیهانی سێیەم ناتوانێ قۆناغی دیموکراسی دەست پێبکا و ستەمکردن لە ئافرەت وەك خۆی مابێتەوە. چونکە دیموکراسی هەنگاوێکی گەورەیە بەرەو بیرکردنەوە لە چارەسەرکردنی کێشەی ئافرەت.

(هەشت)

ڕێکخراوەکانی ئافرەتان
لە کوردستان

لەناو بزووتنەوەی رزگاریخوازی کوردستان، هەر لەسەرەتای چلەکانەوە، باسی ئازادی ئافرەت کەوتۆتە ناو بەرنامەی حزبە تێکۆشەرەکان. دوای دامەزرانی دەوڵەتی عێراق، ئەم کیانە سیاسیە بەزۆر تێکپەستراوە، هێندە ئارامی بەخۆیەوە نەدیت تاکو روناکبیرانی کورد بە ئافرەت و پیاوەوە، بتوانن تەجرەبەی جیهانی پێشکەوتوو ببینن و لە بیروڕا سیاسییەکانیاندا رەنگ بداتەوە. کوردستان هەر لە رۆژی یەکەمی نیازی دامەزراندنی عێراق ناوێك، لە رەفز و تێکۆشان بۆ سەربەخۆییدا بووە.

نزیکی عێراق لە دەریا و گەرم بوونی بازرگانی، فراوانی نەوت و دەسبەکار بوونی کۆمپانیا ئینگلیزیەکان بۆ دەرهێنانی، دروست بوونی هێڵی ئاسن و بەکار هاتنی شەمەندەفەر، بەخێرایی پێکهاتەی کۆمەڵی تەقلیدی عێراقی گۆڕی. لە مەڵبەندە کرێکارییەکاندا، کۆمۆنیستەکان هەر لە ساڵی 1920وە کەوتنە چالاکی نواندن. بەلشەڤیکەکانی روسیا کارێکی زۆریان لە بەشێکی بزووتنەوەی سیاسی کرد. لە کەسایەتیە نیشتمانیەکانی ناو ئەو بزووتنەوانە دواجار بزووتنەوەی رزگاریخوازی دژی کۆلۆنیالیزم پەیدا بوو. بەشێکی چالاکی ئەو بزووتنەوەیە، کۆمۆنیستەکان بوون.

کۆمۆنیستەکان کاریگەرییان لەسەر پێکهاتەی فکریی لاباڵە سیاسییەکانی هەموو عێراق هەبوو. لە کوردستاندا، دوای شۆڕشی شێخ مەحمود و دامرکاندنەوەی شۆڕشەکانی بارزان لە کۆتایی چلەکان، ئەوان بە ئاشکرا

کاریگەری ئایدیۆلۆژییان بەسەر فکری نەتەوەیی شۆڕشگێڕی کوردستاندا رووەو زۆری چوو. چەمکی مافی ئافرەتان یەکێك بوو لەو مانا فکرییانەی لەژێر کارتێکردنی ئەوان، لەناو بزووتنەوەی رزگاریخوازیدا بلاوبۆوه. کەواتە تێڕوانین بۆ مەسەلەی ئافرەت لە ناو کوردستاندا، لە ئایدیۆلۆژیای مارکسیزم زۆر نزیك بووە. هەر بۆیەش مخالیفەکانی کێشەی ئافرەت، مەسەلەکەیان زیاتر بە ئیلحاد و ئیباحیەت ناوزەد دەکرد. سەرباری ئەوەش بزووتنەوەی شۆڕشگێڕی، لە ئامانجە سەرەکییەکانی خۆیدا وازی لەم کێشەیە نەهێنا و هەمیشە خۆی بە گفتی چارەسەرکردنی دیموکراتیانەی کێشەی ئافرەت دەبەستەوە.

ئەگەر بپرسین ئەریٚ لەو هەشتا ساڵەدا، تێکۆشەرو روناکبیرانی سیاسی چۆن لە ئازادی ئافرەت گەیشتبوون؟ وەلامێکی نزیك لەمەمان دەسدەکەوێت: ئەم ئازادییە خۆی لە مافە مەدەنییەکان و بەتایبەتی سەربەستی شوکردن، خوێندن، کار، بەشداری لە ژیانی سیاسیدا دەبینێتەوە. لەسەرەتاکانی سەرهەڵدانی چەمکێك بەناوی مافی ئافرەت، هەموو ئەو هەقانەی بە مافی ئایدئالٚ دادەندرێن، ئەم رەگەزە لێی بێبەش بووە.

تەعریفی سەرەتاکان لە کۆمەڵی ئێمەدا بۆ ئافرەتی ئازاد، مرۆڤێکی لە رەفتار و کردار و بڕوادا کلاسیکی لێدروست دەکرا، کە ئەگەر ئازاد کرا ئەو سنورە دەزانیٚ کە بۆی داندراوە، ئافرەتی نموونەش ئەوەیە کە ئینسانێکی خۆپارێز بێت. هەمیشەش ئازایەتی و فیداکاری لەپێناوی نیشتمان، دەکرایە وەسفە پەسندەکەی هەمووان. هەڵبەت تێکەلٚ کردنی ئازادی و ئازایەتی، لەو روانگایەوە دێت کە ئافرەت ئەوکاتەی سیفەتی پیاوان لە نەترسی و جەنگاوەری و دوورکەوتنەوە لە حەزی ژنانە وەردەگریٚ، ئەو کاتەیە

دەگاتە ئەوپەڕی ئازادی کە متمانەی پیاوانی هەیە. بۆیەش دایم ژاندارك بە ئافرەتی نموونە هێنراوەتەوە. ئەو ژاندارکەی هەرچی سیفەتی ژنانە هەیە تیایدا نەبووەو لە جەنگدا ئەوەندە دلاوەر بووە، تا دەسگیر نەکرا نەیانزانی پیاو نیە. بە لێکدانەوەی ئەم زەمانە، لەوانەیە ئەو زیاتر پیاو بووبێ تا ئافرەت. لەم باسەوە، ئەو قسەیەی فروغی فەروخزادی ژنە شاعیری بەناوبانگی ئێرانی دێتەوە یادم کە دگوتویەتی: عەشقی مەجنون بۆ لەیلا، ئەڤین نیە، زیاتر لە ڤێ گرتنی پیاوێکی نەخۆش دەچێ.

هەموو نووسەرو تیۆرسیەنەکانی ئەم بوارە پیاو بوون، بۆیە زۆربەی روانگاکانیان بەلای جنس دادەچێ، جا بە پەسند بێ یان دژانە. کار گەیشتە شوێنێك هەموو پیاوەکانی لایەنگری جنس، ئازادیان بۆ ژنەکانی خەڵك دەوێ، بەڵام بۆ کەسوکاری خۆیان بە قەدەغەی دادەنێن. ئەوانەی دژی ئازادی ئافرەتن، ئەو فکرە بە فەسادی کۆمەلایەتی دەزانن .

چیرۆك و داستان و شیعرەکانی ئەوکات، لە مانادا سنوری لاوك و حەیرانیان تێنەپەڕاندووە. تائێستاش بەشی هەرەزۆریان، جنسی ئافرەت بەلایانەوە سەرەکیە و ئازادی ئینسانی ئەوان هەر لەوەدا دەبینن.

لابالەکانی ناو بزووتنەوەی رزگاریخوازی کوردستان، بە دامەزراندنی رێکخراوی تایبەت بە ئافرەتانەوە هەڵسان. ئەو رێکخراوانە بەشێکی جیانەکراوەی حزبەکان بوون. لە هەڵوێست و کردەوەی سیاسیدا یەکسەر سەنگەریان بۆ دادەندرا. هەڵبەت لایەنی هەرەباشی ئەم رێکخراوانە ئەوە بوو، کێشەی ئافرەت و لانی کەمی مافەکانیان کردە بەشێك لە کولتوری شۆڕشگێڕی و لەڕووی کۆمەڵایەتییەوە شەرعییەتی شۆڕشگێڕییان پێدا. جا با خیلاف لە تەنکی و قولّی لێکدانەوەکاندا هەشبووبێت. ئەگەر بمانەوێ بە چاوێکی رەخنەگرانە پێیدابچینەوە ئەوە دەتوانین پێ لەسەر بە جەماوەری

نەبوونی ئەو ڕێکخراوانە دابگرین و کولتورێك بەناوی ڕۆشنگەری بۆ ئازادی ئافرەت لەلایەن خودی ئافرەتانەوە نابیندرێ. هەربۆیە تێڕوانینەکان پیاوانەو یەکلایەنەن، پشوی بیری ئافرەتی تێدا هەست پێناکرێ. لەبەر هەندێ کەسایەتی تێکۆشەر لەو بوارەدا، کە خەڵك گوێ بۆ رایەکانی بگرێت، نابیندرێ. ئەوەش نەقسێکی گەورەیەو کەلێنێکی دروست کردووە بە پیاو پڕ ناکرێتەوە.

دوای رزگار بوونی کوردستان، ئەم ئاریشە پتر بەدیار کەوت. سەرباری ئەوەی بایەخێکی زۆر لە ڕووی راگەیاندن و دامەزراندنی بارەگای هاوچەرخ بەو ڕێکخراوانە درا، بەڵام ئەگەر هێزی حزب نەگاتە هانایان، ناتوانن میتینگێکی بچووکیش لەسەر مەسەلەکەی خۆیان ساز بدەن. لەهەمووی داخدارتر بە بانگەوە نەچوونی ئافرەتانی کوردستانە بۆ بانگەوازەکانی ئەو ڕێکخراوانە. ئەم واقیعە دەیسەلمێنێ کە ئەم ڕێکخراوانە، سەرەڕای هەموو باشییەکانی بوونیان، بە کولتور و ڕێکخستنەوە رەگیان لەناو کۆمەڵی ئافرەتاندا نیە. هەربۆیە خاوەنی هیچ خیتابێکی چالاك نین و لە ڕووداوەکاندا چاپوك و بەدەستوبرد هەڵوێست وەرناگرن، چونکە نە تەعبیرێکی راستەوخۆ لە حاڵ و خواستی ڕۆژانەی ئافرەتان دەکەن، نە لە تەنگاناندا هەست بە فشاری جەماوەری ناو جادە لەسەر خۆیان دەکەن. لەلایەکیدیکەش لە وەرچەرخان و هەڵوێستدا چاوەڕوانی ئەمری حزبیانن.

لە قۆناغی ئەمڕۆی کوردستانی ئازاددا، داب و نەرێتەکانی ناو کۆمەڵ و قەدەغەکانی دین، ئاستەنگی سەرەکین لەرێی چالاك بوونی ئافرەتان. ئەو دوو هۆکارە لەکاتی ئەکتیڤ بوونیاندا دەبنە هێزی کۆمەڵایەتی بەوەجی رێگا گرتن و وێران کردن. داب و نەرێتە پارێزگارەکان لە پێکهاتەی توندوتیژی خێڵەکی و باوکسالاری دەردەکەوێ، بەڵام قەدەغەکانی دین لە

وەستانەوەی کەسایەتی و ڕێکخراوە سیاسییە ئاینییە توندڕۆکان دەبیندرێن. لە هەردوو هێزی ئاستەنگ خولقێندا، تۆقاندن و تیرۆر دژی ئافرەتان بەکار دێت. لە شار و گوندەکانی کوردستانی ئازاددا، ڕۆژانە چەندان ئافرەت بە ئاشکرا بەدەست پیاوەکانی کەسوکاریانەوە دەکوژرێن. هەڵوێستی کۆمەڵ و قانون بەرامبەر بە ئەنجامدەرانی ئەم چەشنە تیرۆرە، بێلایەن و چاوپۆشیکارە. تا ئەم دواییەش قانونی ئافرەت کوژی عێراق بە ناوی (غسل العار)، لە کوردستان پەیرەو دەکرا. ڕێکخراوەکانی ئافرەتان، تەنانەت ڕۆژێك خۆپیشاندانێکیشیان دژی ئەم قانونە زاڵمانەیە ئەنجام نەدا. کاتێك سەرۆکی حکومەتی کوردستان نێچیرڤان بارزانی دەستپێشخەری کرد و قانونەکەی بەلاوەنا، هیچ فشارێکی ناوخۆیی لەسەر حکومەتەکەی هەست پێنەدەکرا. کەچی ئافرەت لە پەرلەمان، وەزیر و بەڕێوەبەر و چەندان سکرتێری ڕێکخراوەکانی ئافرەتان هەنە. ئەوانە ڕۆژێك پێشنیارێکیان بۆ لابردن و هەموار کردنی یاساکان نەبووە.

کەسایەتی ئاینی و ڕێکخراوە سیاسییە دینیە توندڕۆکان، جیا لە هاندانی تیرۆر، لە تۆقاندنی خەڵك و تێکدانی دامەزراوە خزمەتگوزارییەکانی ئافرەتان سڵ ناکەنەوە. لە جادەکان تێزاب بە گیانی ئافرەتە بێ عەبایەکان دادەکەن، دوکانی جلی مۆدەو ئارایشگای ئافرەتان دەتەقێننەوە، خەڵك، بەتایبەتی لاوان لەدژی ئافرەتانی سەربەست هان دەدەن. ئەو لاوە بێ تەجرەبانەی لەژێر کاریگەریی ئایدیۆلۆژیای توندڕۆکان دان، لە ناو جادەکان ڕێگا بە ئافرەتان دەگرن و ریسوایان دەکەن. کەسایەتییە ئاینیە پارێزگارەکان، لەسەر مینبەری مزگەوتەکان لەکاتی خوتبەی دینیدا خەڵك بۆ توندوتیژی دژی ئافرەتان و لایەنگرانیان هان دەدەن. دین لە باوەڕی کۆمەڵەوە دەگوازرێتەوە ناو سیاسەت بۆ مەبەستی

هەڕەشە و توندوتیژی بەکاردێ. هەموو ئەو هەڵچوون و توندڕۆییە بە ئاشکرا دەکرێ و دەزگا ئەمنیەکانی حکومەت بەباشی ئەرکی پاراستنی ئافرەتان راناپەڕێنن.

هێزە شۆڕشگێڕەکانی پێشوو، بەبێ هیچ هەڵوێستیکی ئیجابیانە بەرامبەر بەو تراژیدیایە، دەست لەکەلەکە وەستاون. هەندێك جاریش بۆ پاراستنی پێگەی خۆیان جموجۆڵێکی ترسنۆکانە دەکەن کە هیچ لەمپەرێك لەبەر هێزە تێکدەرەکان دروست ناکات.

کۆچبەرانی کورد لە رۆژاوادا، ژمارەیان لە ملیۆنێك تێپەڕیوە. ئەوانە هێزێکی گوشارن بۆسەر داب و نەرێتی داخراوی ناوەوە. لەناو ئەوانەدا ژمارەیەکی کەم ئافرەتی ئازادیخواز و یاغی هەن کە بە شێوەیەکی پەڕاگەندە دژی توندوتیژی ناوەوەی وڵات لە جموجۆڵ و لێکۆڵینەوەدان. کاریگەری ئەوانەش بەسەر نیوەی زوڵملێکراوی ناو کۆمەڵی کوردستانی ئازاد، هەست پێناکرێ، چونکە نە بانگەشەیان بەپێی زمانی حاڵی ئافرەتانی ناوخۆیە و نە میکانیزمێکیشیان هەیە لەسەری کار بکەن. ئەوەی بە مەتڵەبی هەنوکەیی بۆ ئافرەتانی کوردستان دادەندرێ، لابردنی توندوتیژی و کرانەوەیەکی کۆمەڵایەتی ئەوتۆیە کە دەرفەتی ژیان و کاری ئاسایی بە نیوەی کۆمەڵ بدات. ئەم خواستانە لانی کەمی هەنگاونانە بۆ دۆزینەوەی رێگاچارەی نابەرابەرییە سەرەکیەکە.

بەم تێڕوانینە، من کۆمەڵی کوردستان لە تەنگوچەڵەمەیەکی قوڵ و تیژدا دەبینم. پەیوەندی و هوشیاری هاوڵاتیان لەسەر دنیای کراوەی دەرەوە، رۆژانە بینینی ژیان و گۆڕانکاری ئافرەتانی دنیای ئازاد، ئەم تەنگوچەڵەمەیە پتر بەرەو تیژی پاڵ دەنێ.

(نۆ)

کەڵك وەرگرتنی ئینسانی

له تکنۆلۆژیا

ماوەیەکی درێژ بوو، لەسەر مافەکانی مرۆڤ، دیموکراسی و ئازادی ئافرەت، منافەسەو خۆهەڵدانەوەیەکی زۆر لەنێوان سەرمایەداری و کۆمۆنیزمدا هەبوو. سەرەنجام کۆمونیزم لەو کێبەرکێیەدا کورتی هێنا و دارِما. سەرمایەداری جیالەوەی لە میکانیزمی ناوخۆیدا گەیشتە پلەیەکی ئالۆز لە تەنزیمی سەرمایە، لە رووبەریشدا گەیشتە ئەوپەڕی نێودەوڵەتی بوون و هیچ منافسێکی بۆ نەمایەوە. ئەم نیزامە بووە واریسی تێکرِای تەجرەبەی مرۆڤایەتی لە پرۆسەی پێگەیشتنی کۆمەلأیەتیدا. پێشکەوتن لە بواری تکنۆلۆژیا لە هەموو بەشەکانی ژیاندا، لەگەڵ هیچ زەمانێکدا بەراورد ناکرێت. ئەم پێشکەوتنە لە هەردوو مەجالی پێکەوەبەستن، گەیاندنی زانیاری، کامڵ کردنی فەرهەنگی مرۆڤایەتی و تکنۆلۆژیای تەندروستی بەتایبەتی لە ژنیۆم دا، توانایی تێگەیشتن و چارەسەری گرفتە کۆمەلأیەتییەکانی ئاسانتر کردووە.

دیموکراسی رۆژ بەرۆژ لە ژیانی مرۆڤدا فراوانتر و قوڵتر دەبێ و لە گرنگیدانی سیستەمی سیاسییەوە بەرەو تەنزیمی کۆمەلأیەتی دەچێ. بایەخدان بە مافەکانی مرۆڤ بووەتە یەکێك لە ئەرکە بەپەلەکانی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی و بەرەو ئەوە دەڕوا میکانیزمێك بۆ چاودێریی نێودەڵەتی بدۆزێتەوە، تاکو لە هەرکوێی عالەم کۆمەڵە کەسانێك، یان تەنانەت تاکە

مرۆڤێك، بکەوێتە ژێر پاڵەپەستۆ، بەهانایەوە بچن.

زیاد بوونی گرایشی نێودەوڵەتی بۆ سەپاندنی عەلمانیەت لە یاساکاندا، لە بەرژەوەندی کۆمەڵ بە ئاشکرا هەست پێدەکرێ. بۆیە مەسەلەی هەموار کردنی یاسای وڵاتە توندوتیژەکان و گۆڕینی سیستەمی پەروەردەیی و دوورکەوتنەوە لەو عورف و داب و یاسا ئاینییانەی کە یارمەتی هێوریی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی نادەن، بووەتە بەرنامەی کاری کۆمەڵگای نێودەوڵەتی. کار وابڕوات بۆ چەند ساڵی دادێ، هیچ شێوەیەکی دیکتاتۆری لەسەر رووی زەوی جێی نابێتەوە.

میدیا و هۆیەکانی دیکەی گەیاندن، زۆر بەپەلە، داب و فەرهەنگی هەڵبژاردەی جیهانی بەهەموو کەس دەگەێنێ و بەرە بەرە وا جۆرە فەرهەنگێکی جیهانی دروست دەبێت کە وێڕای مانەوەی خسوسیاتی میللی و ناوچەیی، لە ناوەرۆکدا جیهانی دەبێت. لێکتێگەیشتنی مرۆڤ زۆر ئاسان بووە، بۆیەش بەهانا چوون بووتە کارێکی ئاسانی ئەم زەمانە.

رێکخراوە مەدەنی و ناحکومییەکان، دەورێکی زۆر چالاك دەبینن. چونکە زۆر پابەند بە سیاسەتی رەسمی دەوڵەتەکانەوە نین، ئەوانە پەرەیەکی زۆریان بە هاوکاری و زانیاری گەیاندن و کۆنترۆلی کۆمەڵایەتی بۆ نەبەزاندنی سنوری مافەکانی مرۆڤ داوە. کۆنگرە نێودەوڵەتیەکانی ئەم رێکخراوانە، پێشزەمینەن بۆ بڕیارە نێودەڵەتییەکان. نەتەوە یەکگرتووەکان بە پەلە کەوتۆتە خۆتەنزیم کردن لەگەڵ چالاکی ئەم رێکخراوانە.

گرنگیدان بە دابین کردنی مافەکانی ئافرەت، بەشێکی زۆری چالاکی ئەو پرۆسە نێودەوڵەتییە داگیر دەکات کە دەیەوێ مۆرکی ئینسانی بەسەر پەیوەندە کۆمەڵایەتییەکاندا زاڵ بکات. راونان و چەوساندنەوەی ئافرەتان

لەژێر هیچ پاساوێکی دینی و کۆمەڵایەتیدا گوێی شنەوای بۆ پەیدا نابێ. کۆنگرە نێودەڵەتییەکانی لێکۆڵینەوە لە گرفتەکانی ئافرەتان و بە سەرپەرشتی خودی ئەوان، دیاردەیەکی جدی و زۆر نوێی بایەخ پێدانی نێودەوڵەتییە بەم ئاریشەیەی بە درێژایی مێژوو لەگەڵ بنیادەم ژیاوە.

بزووتنەوەی نوێی ئافرەتان لە جیهاندا، کە بە فێمینیزم ناسراوە، چالاکی توێژە جۆراوجۆرەکانی ئافرەتان و لێکۆڵەرەوانی ئەم بوارە دەگرێتەخۆ. هەوڵدەدات فەرهەنگی هاوبەشی مرۆڤایەتی بۆ دابین کردنی ماف بەرابەر بۆ ئافرەتان، لە جیهانیان بگەیێنێ و چاودێری پێشێلکارییەکانیش بکات.

ناوەند و بیرمەندی زۆر شارەزا لەم بوارانەدا، خەریکی لێکۆڵینەوە و پێداچوونەوە بە یاساکانی تەنانەت وڵاتانی پێشکەوتووشن. ئێستا جیا لە هاوسۆزی ئینسانی و دانانی یاسای ئەوتۆ کە لە روانگای ئەخلاقی و عەدالەتەوە ئیمتیاز بە ئافرەتان دەدات تاکو لە کارو پەروەردەو پشتیوانی ناو کۆمەڵ بەرخوردار بن، بیر لەوە دەکرێتەوە تاکو بەوەندە یاسایانە رازی نەبن کە هەمووی لە روانگای هاوسۆزیی پیاوەوە دەرهەق بە ئافرەتان داندراون. ئەو یاسایانەی کە هیچ لە بایەخیان کەم ناکرێتەوە، بەڵام لە دواجاردا سەروەری هەر بۆ پیاو دێڵێتەوە. لێرەوە دایم ئەگەری پێشێل کردنی مافی ئافرەت هەر دەمێنێ. لەوەشەوەیە تا ئێستا لە ولاتانی هەرە پێشکەوتوودا، ئافرەت بە زۆر پلە لە دواوەی پیاوەوەیە بۆ بەڕێوەبردنی سەرەکی وڵات. چونکە تا ئێستا– سەرەڕای یاسا پێشکەوتووەکان– لە بواری بەرهەمهێنان و بەشداری کۆمەڵایەتیدا، ئافرەت منافەسەی پیاوی پێناکرێ. ژمارەیەکی زۆر لێکۆڵەرەوە رای جیا جیایان هەیە. یەکێك لەوانە بیرمەندی ئەمریکایی فرانسیس فۆکۆیامایە. ناوبراو لەسەر کۆمەڵی ئەمریکا و ئەوروپاو ژاپۆن، لێکۆڵینەوەی کردووە. وادەردەکەوێ ئەو کرانەوەی لە

وڵاّتانی کراوه و پێشکه‌وتوودا هه‌یه، توانیویه‌تی تا راده‌یه‌کی زۆر زه‌مینه‌ی به‌شداری کردنی ئافره‌ت له‌ بواره‌کانی ئابوری، ئیداری، هونه‌ر، په‌روه‌رده‌، ته‌ندروستی و ده‌یان بواری دیکه‌ی ژیان خۆش بکات. یاساکان هه‌مووی له‌خزمه‌ت و هاوکاری ئافره‌ت دان، کۆمه‌ڵ تا راده‌یه‌کی باش بۆ هاوکاری کردنی ئافره‌ت په‌روه‌رده‌و ئاماده‌ کراوه‌. ئینجاش هه‌میشه‌ به‌ چاوی زه‌یی و زه‌عیفه‌وه‌ ده‌یانڕواندرێتێ.

له‌لایه‌کیدیکه‌، له‌ کۆمه‌ڵه‌ ئازاده‌کاندا، ترس هه‌رده‌م سه‌رتاپای ئافره‌تی داگرتووه‌. نه‌خۆشییه‌ به‌رده‌وامه‌کانی وه‌ك: نه‌ساغی مانگانه‌، سك پڕی، به‌رده‌وام هه‌ڕه‌شه‌ی دواکه‌وتن له‌ کار و شاره‌زایی لێده‌که‌ن. هه‌رکه‌سێك ته‌نانه‌ت پیاویش، هه‌موو مانگێك چه‌ند رۆژ له‌ ئیشه‌که‌ی دوا که‌وێت، جیا له‌وه‌ی که‌ ته‌ندروستیشی باش نه‌بێ، به‌شداری ئه‌و له‌ به‌رهه‌مهێنان و شاره‌زاییدا که‌م ده‌کاته‌وه‌. جائه‌گه‌ر له‌ روانگای ئه‌خلاقی و عه‌داله‌تخوازانه‌ دووربکه‌وینه‌وه‌و له‌و کۆمه‌لاّنه‌ی که‌ زوڵمی پیاو، داب و نه‌رێت و دین نه‌ماوه‌، چاوه‌ڕوانی ئه‌وه‌ له‌ ئافره‌ت بکرێ که‌ وه‌ك هه‌ر پیاوێکی هاوتای خۆی، ئاکامه‌کانی غیاب و که‌مشاره‌زایی قبوڵ بکات، ئه‌وه‌ ده‌بێ داهات و ده‌وریشی که‌متر بێت.

ئه‌گه‌ر له‌ روانگای به‌رژه‌وه‌ندی کۆمه‌ڵ و پێشکه‌وتنی به‌رده‌وامی به‌رهه‌مهێنان مامه‌ڵه‌ له‌گه‌ڵ ئافره‌ت بکرێ، ئه‌وه‌ ده‌بێ وه‌ك هه‌ر که‌سێکی ناو کۆمه‌ڵ، نه‌ك هه‌ر کاری خۆی راپه‌ڕێنێ، به‌ڵکو بۆ ده‌رکه‌وتن و پێگه‌ی نوێ وه‌رگرتن، ده‌بێ منافه‌سه‌ بکات. چونکه‌ پێوه‌ری پێشکه‌وتنی هه‌ر کۆمه‌ڵێك پێشکه‌وتن و زیاتر به‌رهه‌مهێنانه‌، ئینجا گه‌ڕانه‌وه‌ بۆ مه‌بده‌ئی یه‌کسانی. هیچ وڵاتێك ته‌نیا به‌ ده‌ستوه‌گرتن وه‌مه‌بده‌ئی یه‌کسانی، منافه‌سه‌ی پێشکه‌وتنی پێناکرێ. ئه‌م تێڕوانینه‌ بۆ تێکڕای کۆمه‌ڵی

مرۆڤایەتی راستە. مرۆڤ کاتێك دەتوانێ عەدالەت دابینێ کە کۆمەڵێکی زاناو پڕ بەرهەم و دۆڵەمەندی پێکنابێت. عەدالەت لە نەبوونی و پاشکەوتندا چێنابیت. بۆیەش لە ولآتانی پێشکەوتوو، ئەوانەی لە چارەسەری کێشەی ئافرەتدا ئەو ئەرکانەیان بەجێگەیاندووە کە لە ولآتی ئێمەدا خەونی پێوەدەبینن، دیسان ئاریشەی ئافرەت هەر ماوەو بزووتنەوەی فێمینیستی لە پەرەسەندن دایە.

مرۆڤدۆستیی عەدالەتخوازانە بە تەنیا نەیتوانی ئافرەت بگەیەنێتە ئەو پێگەیەی کە ئیدی سوێی لەدوی خۆی نەبێت. چونکە کەمتوانایی، نەخۆشی تەبیعی، منداڵ بوون هەمیشە وەك مۆتەکە دەرونی ئەو دادەگرێت. ئەو مۆتەکەیەی پیاو هەر بیریشی لێناکاتەوە و لە ئەنجامەکانیشی ناترسێت، چونکە هەر ئافرەت گرفتاری دەبێت. ئەو ئافرەتەی وەك هەر پیاوێك کار و ئازادی هەیەو کۆمەڵ پشتیوانی دەکات، کاتێك بەبێ ئاگایی سکی پڕ دەبێ، ئیدی هەموو بەرنامەکانی ژیانی سەربەخۆی لێ توشی گرفت دێ.

لەو بوارەدا، تکنۆلۆژیای تەندروستی هێدی هێدی بەهانای ئافرەت دەگات. دەرمانی رێگاگرتن لە سکپڕی و ئامرازەکانی دیکە تا رادەیەك ئەو ترسەی لێڕەواندەوە. دوایی ئاسانی لەبەرچواندن و رێگای بەکار هێنانی مەنع لەلای پیاوەوە، هەندێکیدیکە هێزی وەبەر ئافرەت هێنا، بەلآم دیسان گرفتە سەرەکییەکەی بۆ چارەسەر نەکرد. ئەوەجگە لەو بەرەنگارییەی کۆمەڵ لە بەکارهێنانی هەریەك لەو هاوکارییە تەندروستییانە، خستیەڕوو. ئەگەر لە پلەیەکی پێشکەوتنی تکنۆلۆژیای تەندروستیدا، فەرهەنگی باو لەدژی وەستا، ئەوەش قۆناغێکی دیکەی تێکۆشان بۆ ئافرەت دەخولقێنێ کە دەبێ خۆی و خەڵکی بۆ ئامادە بکات و زەمانێکیشی بۆ تەرخان بکات.

هەروەها زانیاری جینەکان یان جینیۆم گەشبینییەکی دیکە دەخاتە دڵی مرۆڤ، بەڵکو بتوانێ بەشێکی زۆر لەو ئازارانەی ئافرەت، بەلانی کەم لە جیلەکانی داهاتوودا، کەم بکاتەوە. بەهەرحاڵ بەشی سەرەکی هۆیە جەستەییەکانی دواکەوتنی ئافرەت لە منافەسەی ئاسایی لەگەڵ پیاودا، بە یاسا و عەدالەتخوازی و خێرۆمەندی وئامۆژگاری چارەسەر نەکران، بۆیە دەبێ مرۆڤ ڕێگاچارەیەکی عەمەلی بدۆزێتەوە. ئەو قسەیەشم بەو مانایە نیە کە ئیدی هیچ مەکانەتێك بۆ پێشکەوتنی فکری هاریکاری نێوان دوو رەگەزی ناو کۆمەڵ نەمێنێ. هەموو تەجرەبەی باشی بەشەر لە ئەفسانەو دین و ئەخلاقی پێشکەوتووی مرۆڤایەتی، یاسا هەرە پێشکەوتووەکان، ئامادە کردنی پیاوان بۆ هاوکاری زیاتر، بەکارهێنانی یاسا دژی پیاوانی بە ئازار و راسیست بەرامبەر بە ئافرەت، پێویستە بەکار بێن. بەڵام سەرەڕای ئەوەش کێشەکە هەر ماوە. کەواتە دەبێ هانا بۆ چارەسەری واقیعی ببرێت. دەبێ زانستیش ببرێتە هانای ئافرەت تاکو وێڕای هەموار کردنی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، ئەو چاکسازییەی زانستیش بەکار بێت. ئەوە جیا لە پێشکەوتنی تکنۆلۆژیا کە بەشداریی ئافرەت زیاتر و جیاوازی ئەو لەگەڵ پیاودا کەم دەکاتەوە.

ئەم تێڕوانینە، بۆ ئەوە نیە لە بێبەش کردنی ئافرەت بەردەوام بین،یان دەستەوستان تەماشای بەردەوامی زوڵم بکەین. نابێ بیرکردنەوەی لەم چەشنەی من، بکرێتە پاساو بۆ ئەو داب و نەرێتانەی رێگا لەبەردەم ئازادی و پێشکەوتنی ئافرەت دەگرن. ئەم بۆچوونانەی من باسیان دەکەم نەدەهاتنەدی، ئەگەر کەشێکی ئازادی کۆمەڵگای مەدەنی نەبوایە. ئەو کۆمەڵگایەی یاسای نوێ لەبەرژەوەندی مرۆڤ، بە ئافرەت و پیاوەوە، شوێنی باوەڕو دابە کۆنەکان دەگرێ.

پەرەسەندنی راگەیاندن و فرەشێوەیی و فرەچەشنی لە گەیاندنی زانیاری و گواستنەوەی جۆراوجۆرێتی کولتورەکان و سەپاندنی کراوەیی بەسەر فەرهەنگە داخراوەکان، ئەو تێکۆشانەی لەپێش ئافرەتانە، ئاسانتری کردووە. لەم رۆژگارەدا تاقمێك ئافرەتی بەتوانا و لێزان دەتوانن لە ماوەیەکی کورتدا، سەرنجی ناوەندە دەستڕۆیشتووەکانی جیهان، بۆ خواست یان رووداوێکی دیاریکراو رابکێشن. ئەو کارەی جاران هەر بە خەیاڵیشدا نەدەهات. ئەمەشیان جۆرێکە لەو قودرەتەی تکنۆلۆژیا بە ئافرەتانی بەخشیوە. چەند ئافرەتێکی شارەزا دەتوانن شاراوەترین جۆری ستەم بە وێنەی ڤیدیۆیی تۆمار بکەن و هەر ئەو کاتە بیگەیەننە سەرتاسەری دنیا، ئەنتەرنێت کێوی قاف پیاوانی کردووە بە شوشەیەکی روون کە هیچی پێناشاردرێتەوە. هەروەها تێگەیاندنی ئافرەت لە مافەکانی، بووەتە کارێکی فرە ئاسان، چونکە بە وێنە و فلیم، هەموو کاتێك دەتوانێ رووداو یاساو جۆری ژیانی میللەتانی دیکە ببینێ ولەگەڵ یاساو دابەکانی کۆمەڵی خۆی بەراوردی بکات. ئافرەتان بۆ تێگەیشتن و قبوڵ کردنی فەرهەنگی نوێی جیهانی، ریزی پێشەوەی کۆمەڵگای مرۆڤ پێکدێنن. ئەوان بەنسبەت پیاوان، کراوەترین توێژی مرۆڤایەتین. هەڵزۆقینەوە و پابەند بوون بە خسوسییاتی ناوچەیی، بۆ مەبەستی هێشتنەوەی داب و یاسا بە ئیمتیازە ئازاردەرەکان، هەر پیاوان کاری بۆدەکەن. هەڵبەت وەك کولتور بەشێکی ئافرەتانیش پەسندیانە.

لەلایەکیدیکە، مقاوەمەتی کۆمەڵە داخراوەکان لەبەرامبەر هێرشی کرانەوەی فەرهەنگ لە جیهاندا، وەك جاران نەماوە و شلۆقییەکی زۆری تێکەوتووە. رادەی ئەو زانیاری و ئاگادارییانەی دەگەنە مرۆڤ، ئەو توانایییەی تێدا خولقاندوە ئەگەر درەنگیش واز لەو بڕوا پیرۆزانە بێنێ کە لەم زەمانەدا

پاساویان بۆ نایەتەوە، بیر لە دابی نویٚ و پەیڕەوی لە یاسای هاوچەرخ بکاتەوە.

پەرەسەندنی بیروڕای مرۆڤدۆستانە و هاودەردی و لێبووردەیی کە بە پێکهێنەرێکی سەرەکی کولتوری مرۆڤایەتی ئەم رۆژگارە حساب دەکریٚ، قوەتێکی دیکە بە سەربەستی ئافرەتان دەدات. چونکە ئەو سیفەتانە بەشێکی سەرەکی شەخسیەتی ئافرەت پێکدێنن. پێکهاتەیی بیۆلۆژی و فیزیۆلۆژی ئافرەت و پێگەی کۆمەلأیەتی و هەلٚکەوتی سایکۆلۆژیەکەی، بەگشتی بنیادەمێکی بەڕوحم و لەخۆبوردەو بەلێبووردە و قبولٚکاری جیاوازی و نەسڕینەوەی دژەکانی لێدروست کردووە. جا کاتێك ئەم سیفەتانە زانیاری و پەروەردەشی رەگەلٚ بکەویٚ، ئەوە شەخسیەتی ئافرەت بە چەشنێك دەڕازێتەوە کە زۆر بەئاسانی ببێتە سیمبول و نموونەی کاملٚی مرۆڤی ئەم زەمانە، واتە ئەو مرۆڤە کاملەٚی کە لە زەمانی ئەفلاتوونەوە فەیلەسوفان و پێغەمبەران و زانایان لەسەری لەکاردان و خەلٚکی بۆ پەروەردە دەکەن. لەم روانگایەوە، من ناکەومە ناو تاقمی ئەو پیاوانەی کە مزایەدە بە ماف دەفرۆشن و بە چاوی ژن(جنس) بە ئافرەت هەلأدەلێن. چونکە ئەگەر دیاردەکانی سروشت و ئاستەنگەکانی ژیانی ناو کۆمەلٚ بووبێتە مایەی بیرکردنەوەی مرۆڤ، بۆ دەبیٚ رەفتاری ئافرەت نەبووبێتە سەرچاوەی بیری تەساموح و لێبووردەیی و جیاوازی و قبولٚ کردنی بیری ئەویدیکە؟ یان بە یەکەمین مامۆستای سەربەستی و چاوپۆشی لە بەدڕەفتاری دەوروبەر و رێزگرتن لە بایەخی گیانی مرۆڤ دانەندریٚ؟ ئەگەر هێڤ کەینیٚ دەبینین لە ولأتی ئێمەدا ئەو نموونانە لەکاتی گرفتە کۆمەلأیەتییەکاندا چەندە زۆرن، وەختیٚ باوك و برا بۆ غەسلی عار بڕیاری کوشتنی کچ، خوشك یان ژنەکانی خۆیان داوە تا شەڕەفی کۆمەلأیەتی

خۆیان بکرنەوە، کەچی دایك یان خوشك، هەندێك جاران هەویٚ، هاوکاری ئافرەتە قوربانییەکەی کردووە و دەستدۆیی بۆ کردووە تا رابکات و دەربچێت. لەنێوان شەرەفی خێزان و گیانی ئینسانێك، ئا لەوێدا ئافرەت بایەخی گیانی پیٚ لە قودرەتی شەرەفی پیاوەکان و خۆی، زیاتر بووە. بۆیەش دەبیٚ ئافرەت تاکە کاناڵی نەقلٚ کردنی بەها ئینسانیەکانی مێژووی بنیادەم بووبێت. ئەو بنیادەمەی دیرۆکێکی پڕ لە خوێن و زیان و ئازاری بڕیوەو تاکو ئێستاش نەبووەتە مرۆڤ.

(دە)

بەسەر کردنەوەی بیروڕاکان

لەناو کۆمەڵانی موسوڵمان بەتایبەتی و ڕۆژهەڵات بەگشتی، لەسەر ئاریشەی ئافرەت گفتوگۆیەکی بەرفراوان هەیە. کە دەڵێم بەرفراوان، مەبەستم هێمنی و لێکتێگەیشتن نیە. بەداخەوە لەم رووبەرە بەرفراوانەی بەشێکی زۆری گێتی دادەگرێت، دەنگی لێکجیا لەم بابەتەدا زۆرن، بەڵام لێکتێگەیشتن بەهەمان ڕێژە کەمە. زۆربەی جارانیش بەرەنگاری فکری و ئایدیۆلۆژی خۆی داوێتە بەرگی رووبەڕوو بوونەوەی توند و چنگ هاویشتنە ناو خوێنی یەکدی. ئەو شێوازە دەمێکە بەردەوامە، تا ئێستا هیچ بەرەیەك بە هێمنی و دوور لە گرژی، رای بەرامبەری خۆی نەخوێندۆتەوە، کەچی بە ئاسانی خوێنی رشتووە. زەمان و تەجرەبە وادەخوازن ئەم شێوازە توندەی کە هەر خوێنی رشتووە و لێکحاڵیبوونی ناشتووە، بێتە گهۆڕین. لە پاکستان و بەنگلادیشدا دوو ئافرەت پۆستی سەرکۆماری و سەرۆك وەزیریيان هەیە کەچی بەملیۆن ئافرەت، وەك زەعیفە زوڵمی لێدەکریٚ، دەکوژریٚ، لەناو بازاڕ و لەسەر ماڵ هەتك دەکریٚ. لەو دوو وڵاتەدا پیاوێك ئەگەر داوای ئافرەتێك بکاو ئەویش شوی پێنەکات، بۆی هەیە تێزاب بە روخساری ئافرەتەکەدا بکات و بەجۆرێك بیشێوێنیٚ کە تا هەتایێ نەتوانیٚ مێرد بکات.

کاتێك باسی سەرچاوەکانی ئەو کولتورە دەکریٚ کە شەرعیەت بە چەوساندنەوەی ئافرەت دەدات، بەشێك لە خاوەن رایەکان ئاماژە بۆ ئەو فکرە کۆمەڵایەتییە دەکەن کە شەریعەت دروستی کردووە. پێیانوایە قانونەکانی دینی ئەم چەشنە ژیانەیان لە بنیادەم دەوێت. هەربۆیەش

بەشێك لە رۆشنگەران، كێشەی ئافرەت دەبەستنەوە بە پرۆسەی دووركەوتنەوەی كۆمەڵ لە قانونە دینییەكان.

دوای ئەوەی كە فكری ماركسیستی لەسەرەتای سەدەی رابردوو، لەرێی سۆڤێتییەكانەوە گەیشتە ناو بزووتنەوەكانی رزگاریخوازی نیشتمانی، گورێكی زیاتری بە روانگای نوێ سەبارەت بە ئافرەت بەخشی. بەتایبەتی كە لە ئەوروپا دەمێك بوو كێشەی ئافرەت ببووە بەشێك لە كەرستەی خەباتی كۆمۆنیستەكان لە دژی سەرمایەداری.بەرەنگاربوونەوەی گەلانی ژێردەستەی كۆلۆنیالیزم دژی داگیركارانی غەیرەدین و نوێ، بە رێكخەری و رابەری ئەو رووناكبیرە ئاینییانە بوو كە هەڵگری كولتوری ئیسلامی زەمانی خۆیان و پێشكەوتنی ئەوروپایی بوون. كۆلۆنیالیزم وەك هۆكاری بگۆڕ لە ژیانی ئابووری و ئیداری و كۆمەڵایەتی گەلانی رۆژهەڵات، بە پاڵەپەستۆی خۆی، بووە مایەی سەرهەڵدانی ناسیۆنالیزم. لەو بزووتنەوە ناسیونالیستانەدا ئەو رووناكبیرانە رابەر بوون كە وێڕای خواستی سەربەخۆیی نیشتمان، داوای رێكخستنەوەی باری كۆمەڵایەتیشیان دەكرد، بەڵام لەسەر بنەمایەكی تازەو بە هەندێك گۆڕانكاری. دەكرێ بۆ ئەوەش ئاوڕێك لە بیرو چالاكی رووناكبیرانی تورك و عەرەب و فارس بدەینەوە كە دوای ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەیەم هاتنە مەیدان. ئەوانە لە بەشداری ئافرەتان بۆ ژیانی كۆمەڵایەتی، چەند هەنگاوێكی جدییان هاویشت و داواشیان دەكرد خاوەن فتواكانی دینی، ئەو گۆڕانكارییە بخەنە ناو پەروەردە ئاینیەكانیان. لەدواییدا دەركەوت جیاوازییەكی زۆر لەنێوان خواستی ئەو رۆشنگەرانەو دەسەڵاتدارانی ئاینی هەبوو.

هەر لەناو خاوەن فتواكانی ئەوكاتدا كە زۆریش كاریگەرییان بەسەر باوەڕی خەڵكەوە هەبوو، دژی ئەو بیروباوەڕەی سەرەوە وەستان و ئامادە نەبوون

بۆ ئافرەتان دان بە بچووکترین مافدا بێنن. گەڕانەوە بۆ کێشەی فکری- ئاینی ئەوکات، بەتایبەتی لە ناوەندە فکرییە گەورەکانی جیهانی ئیسلام - ئەستەمبوڵ، تاران، شام، قاهیرە- ئەم هەقیقەتە دەردەخات.

کێشەی ناوخۆیی سەرکردایەتی فکری و سیاسی بزووتنەوە رزگاریخوازەکان، وردە وردە بەرەو لێکدابڕانی بردن و سەرەنجام، باڵە ئاینییەکە دایەوە کەنار و وەك ناڕازی ئاینی دایم لە منگەدا بوو. لایەکەی دیکە، پتر رووەو عەلمانییەت لە پرۆگرامدا رۆیشت. ئەوە بوو لە بواری تێڕوانینی کۆمەڵایەتیدا تێکەڵەیەکی مارکسیستی- لیبڕالیستی وەرگرت. بەڵام لە کردەوەدا، ئەوەی پەیوەندیی بە ئافرەتەوە بوو، نەیتوانی لە سنوری کولتوری باو تێپەڕێ.

ئەو واقیعەی سەرەوە، بووە هۆی دواخستنی بیرکردنەوەی جدی لەمەڕ مەسەلەی ئافرەت. بەتایبەتی بیرکردنەوە لە خسوسیاتی هەر ناوچەیەك بۆ ئەم مەسەلەیە، پشتگوێ خرا. لەجیات ئەوە، بەرەنگاریی نێوان فکری دینی و میللی رزگاریخواز، توندتر کرا. لەو توندیەی نێوان دوو بەرەدا، لەلایەك سەلەفیەکانی دینی، لەلایەکەی دیکە مارکسییەکان ببوونە داینەمۆی گرژییەکە.

لەنیهایەتدا، ژیان بە تەجرەبە سەلماندی کە تێڕوانینی ئاینی، بەو روانگا سەلەفییەی هەڵیگرتبوو، نەیدەتوانی ئیجتهادێکی مناسب لەگەڵ سەردەم بکات. ئەوە وایکرد لە بزووتنەوەی رزگاریخوازیی دوور بوەستێ. بۆیە لەجیات چارەسەر کردنی تەنگوچەڵەمەی کۆمەڵایەتی و هەڵگرتنی کۆت لەسەر دەست و پێی ئافرەت، فتواکان کە ئی ئەو سەردەم بوون، توندوتیژییان هاندەدا. مارکسی و ئازادیخوازەکانیش مۆدیلێکیان پێشنیار دەکرد کە هیچ گونجاندنێکی واقیعیانەی لەگەڵ هەڵکەوت و

تایبەتمەندییەکانی کۆمەڵی خۆیان لەبەر چاو نەگرتبوو. لەوەوە نەیانتوانی باوەڕێکی شایان، بە ئافرەتانی وڵاتەکانیان بقبوڵێنن . ئەو تێڕوانینە بوو وایکرد هەر لە کەمایەتی فکریدا بمێننەوە.

لەم سەردەمەدا، جیا لەو ڕەوتە فکرییە دینیەی بە سەلفیەتەوە دەڕوانێتە ژیانی کۆمەڵایەتی و بەتایبەتی لە ڕاست کێشەی ئافرەتدا توندوتیژی بەکاردێنێ، ڕەوتێکی دیکە هەیە، وادەزانێ دەکرێ تێڕوانینێکی دینی نوێ بۆ کێشەی ئافرەت هەبێ. ئەوانە پتر دەگەڕێنەوە سەر تەئویل کردنی دەقە پیرۆزەکانی دین و تەفسیرکردنی کردارو ژیانی تایبەتی حەزرەتی محەمەد. لەوەوە واهەڵدێنجن کە دەکرێ تەفسیرێکی هاوچەرخ بۆ هەڵوێستی دین لە ئافرەت هەبێت و یاسا و عورفە باوەکانی کۆمەڵ ئەوانەی لە دینەوە هەڵێنجراون، گۆڕانیان تێدا بکرێ. ئەوە کارێك بوو دەبوا خاوەن فتواکانی ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەیەم بیکەن. بۆ نەیانکرد؟ وەڵامێکی نزیك لە ڕاستی دەڵێ دین گۆڕانی تێدا ناکرێ، چونکە موقەدەسەو پێویستە بەشەر خۆی لەگەڵ دین بگونجێنێ. ئەگەرنا، قانونێکی دیکە بەکاربێنن کە هەستی ئاینی بریندار نەکات.

لەم تێڕوانینەی دواییدا، گەڕانەوەیەك هەیە بۆ هەوڵە فکرییە چاکسازیخوازەکانی ناو کۆمەڵی ئیسلامی کۆتایی سەدەی نوزدەیەم. بۆیە دەبێ بکرێتە بەشێك لەو دەنگانەی فکر پێشنیار دەکەن. تاکو لەدواجاردا تەفسیرێك بۆ ئازادی ئافرەت دەرچێ کە تاموبۆی خۆمانەیی هەبێت. ئەگینا لەراستیدا تا ئێستا هیچ دینێك باوەڕە موقەدەسەکانی خۆی نەگۆڕیوە، بۆیە نابێ ئەو چاوەڕوانیەشمان لە ئیسلام هەبێت. بەڵام دەکرێ ئەو قانونانەی تەعریفی ئازادی ئافرەت دەکەن، خۆیان لەدژایەتی کردن و هاروژاندنی هەستی ئاینی بپارێزن. تاکو بشێ داوا بکرێ دینیش دەخالەت

له قانون و کاروباری حکومەتدا نەکات.

لەولاٚتی ئێمەدا لاباڵێکی نەتەوەیی هەیە، داوا دەکات رەسەنایەتی کوردەواری لەو تەعریفانەدا رەچاو بکرێ کە بۆ ئازادی ئافرەت دەخرێنە پێش. ئەوان پێیانوایە نەك بەو توندیەی باوەڕە ئاینیەکە، نە ئەو ئازادیەش کە رۆشەنگەرانی ئەمڕۆ داوای دەکەن. لە قەناعەتەکانیاندا بانگێك هەیە گوایە کورد نموونەی تایبەتی خۆی لە ئافرەتی ئازاو ئازاددا هەیە. لەوەشدا باسی بەشداری ئافرەت لە کارو بەرهەمهێنان دەکەن کە هیچ قەدەغەیەکی بەسەرەوە نەبووەو لە ژیانی کۆمەلاٚیەتیشدا ئەو دابە هێورانە دێننەوە کە لە هەندێك ناوچەی مەزەبی و سۆفیانەدا پەیڕەو دەکرێن. جا لە ناویشیاندا باسی خانزادی سۆران و حەپسەخانی نەقیب و مەستورەی ئەردەلان و ئەو ئافرەتە لەخۆبردوانە دەکەن کە لە شۆڕشەکانی کوردستاندا فیداکارییان نواندووە.

هەڵبەت دەبێ لەبیرمان بێت، ئێمە میللەتێکین بە تێکۆشان خۆمان پاراستووەو لە بەشێکی کوردستاندا گەیشتووینەتە رزگاری. دیارە تایبەتمەندی خۆمان هەیە کە لە دراوسێ هاودینەکانمان جیامان دەکاتەوە. بۆیە لەمەسەلەی ئافرەتیشدا دەبێ مێژووی خۆمان لەبەر چاو بێت و خسوسییاتی هێمنی داب ونەرێتە میللییەکانی خۆمان لەبیر نەچێت.

لەپاڵ ئەوەشدا پێویستە بزانین ئێمە میللەتێکین پەیوەندییەکی پتەومان بە دنیاوە هەیە. دوای سەد ساڵ خەبات لەپێناوی رزگاری، دواجار بە هاوکاری کۆمەڵگای نێونەتەوەیی ، ئاواتەکانمان هاتنەدی. ئێمە ناتوانین لە کاروانی پێشکەوتنی مرۆڤایەتی لاتەریك بین. دەبێ لە پرۆسەی ئازادسازی و دیموکراتیکردنی کۆمەڵەکەمان نەترس و بێمنەت بین و بە بیانوی داب و نەرێت و فتوای هەندێك لە پیاوانی ئاینی، خۆمان لە ئازادیخوازی

نەدزینەوە. بەهیچ شێوەیەك ناكرێ رەسەنایەتی لە كولتوردا بە سەلەفیایەتییەكی شاراوە تەفسیر بكەین. هەڵبەت هەر هەوڵێكی دیكەی پێچەوانەی ئەوەی پێشوو، بەناوی ئازادیخوازی بە پەلە لاسایی نەرێتی نامۆی رۆژاوایی بكاتەوە،ناتوانێ یارمەتی باوەڕی گشتی بدات. دەبێ قانونێكی هاوچەرخ سنوری نێوان بەرایەندی باوەڕی گشتی و رای تایبەت بۆ ئازادی فەردی، دیاری بكات. دەبێ وریا بین بە پاساوی باوەڕی باو، ئازادی تاك– كەیەكێكە لە بنەماكانی پێشكەوتنی مرۆڤ– پێشێل نەكرێ.

ئەوەی پەیوەندە بە چەمكی ئافرەتی ئازاو ئازاد، من بە دوو جۆرە بوونی جیاوازی دەزانم. گومان هەڵناگرێ لە كاروانی خەباتی رزگاریخوازی كوردستاندا، ئافرەتانی ئازاو قارەمان و لەخۆبوردو زۆر بوون. ئەوانەی دایك یان ژنی پێشمەرگە و تێكۆشەران بوون، یان تەحەمولی شەهید بوونی ئەندامانی خێزانەكەیان دەكردو باری گرانی بێوەژنیان دوای شەهید بوونی مێردەكەیان بەملەوە دەگرت، هاوكاری پێشمەرگەیان دەكرد، ئازارەكانی راگواستن و ئەنفالیان بەركەوت، نامۆیی و برسیەتی ئاوارەییان چێشت، یان چەندان شێوەی دیكەی چەوسانەوە لە سۆنگەی خەباتی میللەتەكەیان، ئەو ژمارەیەش كە بوونە ئەندامی بزووتنەوەی نهێنی یان پێشمەرگە بوون، یان ئەوانەی لەبێلایەنیدا لەپڕێكدا ئاگری جەنگ خۆشەویستی لێدەستاندن، ئەوانە هەموو نموونەی ئافرەتی ئازای كوردستانن، قارەمان ئەوانەن، هەر ئەوانە قارەمانپەروەریش بوون. بەڵام راستیەكی تاڵ هەیە، هەموو ئافرەتێكی ئازا، شەرت نیە ئازاد بووبێت. من دڵنیام ئافرەتی كورد وەك ئازا بووە، ئازادی كۆمەڵایەتی قەت نەبینیوە. بۆیە نابێ ئەم دوو چەمكە تێكەڵ بكرێن. دەبێ هەقی ئەو ئافرەتە ئازایانە، ئازادییەكی ئینسانی هاوچەرخ بێت كە سەلامەتی روحی و فەرهەنگی بە كۆمەڵەكەمان

ببەخشێت. نەك داب ونەریتی دژی ئازادی بە رەسەنایەتی لێكبدرێتەوەو بكرێتە لەمپەر لەبەردەم ئازادسازی ئافرەتدا.

ئازادی ئافرەتان بریتی نیە لە قبولّ كردنی روانگایەكی دیاریكراو، تەنیا لە قسە یان چەند بڕگەیەكی قانونیدا، بەقەد ئەوەی دەبیّ لە كردەوەی كۆمەلاّیەتیدا هێزی سەرەكی، واتە حكومەت پشتیوان بێت. هەروەها ئەوەش دەبیّ زەمینەیەكی پتەوی ئابووری و پەروەردەیی و هوشیاركردنەوەی كۆمەلاّیەتی هەبێت. ئەگینا هیچ ئافرەتێك ناتوانیّ لە ولاّتێكی پاشكەوتوو و خاوەن ئابووریەكی لاواز و ئامادەنەكراوی كۆمەلاّیەتیدا، مغامەرە بەخۆی بكات و هەنگاو بەرەو سەربەستی خۆی بنێت. پێویستە هەلّمەتێكی جدی بۆ جێگۆڕكیّ پێكردنی هەندێك بایەخ و داب و نەڕیتی كۆمەلاّیەتی بكریّ، بۆئەوەی كۆمەلّ ممارەسەكردنی ئەو مافانە بە ئافرەت رەوابببینیّ و لەدەرەوەی یاسا نەیخەنە ژێر پالّەپەستۆی ناڕاستەوخۆ.

لەلایەكیدیكە ئازادی ئافرەت بەبیّ پەیڕەوكردنی ئازادییەكانی تاك، سەرناگریّ. دەبیّ دەسەلاّتی پیاو كە بە قانون لەسەر ئافرەت لادەبریّ، بگۆڕدرێت بۆ سەربەستییەكی راستەقینەی ئینسانی و ئەویش وەك ئافرەت لە ممارەسە كردنی سەربەستیدا دەستكراوە بێت. جاران كە پیاو دەسەلاّتی بەكاردەهێنا، سەربەستیەكی شكلّیی هەبوو، چونكە یەكلایەنە و زەبرو زۆری لەگەلّدا بوو. هەلّبەت چونكە رەگەزی هێز بە سروشت لای پیاو هەیە، دەبیّ هەمیشە كۆمەلّ و حكومەت لە ئامادەیی دابن بۆ دیفاع كردن لەهەر ئافرەتێك كە دەستدرێژی بكرێتە سەر.

ئافرەتی هاوچەرخ، چەشنێكە لە جیلێكی ئامادەكراو، پەروەردەی زانستی دراو، لە كۆمەلّێكی خاوەن ئابوری و تكنۆلۆژیایەكی ئاستی بالاّ كە لەوێدا

بتوانی کاری دڵخوازی خۆی بدۆزێتەوەو لە پشتیوانی یاسا بەرخوردار بێت. بە کەڵك وەرگرتن لە بەرهەمەکانی زانست و تکنۆلۆژیا، کەمهێزیەکانی پڕبکاتەوە تا لە پیاو کەم ئیمتیازتر نەبێ. وەك نیوەی کۆمەڵ، نیوەیەکی لە نەوعیەتدا جیاواز لە پیاو، بەڵام بەرابەر ، دەوری کۆمەڵایەتی و زانستی وئابووری و پەروەردەیی خۆی ببینێ. ئافرەتی ئازادو هاوچەرخ نەك هەر بۆ کۆمەڵی پیاوان سەرشکانەوە نیە، بەڵکو هێزی راستەقینەی پیاویش ئازاد دەکات. چونکە بەشێکی زۆری وەخت و بایەخ و وزەی پیاو بە کۆنترۆل کردنی نیوەی کۆمەڵەوە خەسار دەکرێ. ئەو نیوەیەی لە ژێردەستەییدا سەربار دەژیێ و رێگای نادرێ هاوشانی نیوەکەی دیکە لەکارو بەرهەمدا بێت. نیوەکەی پیاوان، دەسەڵاتی خۆی بە هەرناوێك بۆ کۆیلە کردنی نیوەکەی دیکە بەکاربێنێ، ئەوە خۆشی ئازاد نیە، پاسەوانی گەلی ئەسیرانە.

(یانزه)

ئەدی لە کوردستاندا کام هەنگاوانە؟

لە کوردستانی رزگاردا، مەسەلەی ئافرەت نەك هەر ئاریشەیەکی ناوخۆییە، بگرە بووەتە یەکێك لەو گرفتانەی کۆمەڵی کوردستان بەدەستیەوە دایم لە کێشە دایە. ئەم کێشەیە زۆرجاران بوعدێکی دەرەکیش وەردەگرێت و دەبێتە گوشارێك لەلایەن رێکخراوەکانی پارێزەری مافی مرۆڤ بۆسەر حکومەتی کوردستان. وڵاتانی ئەوروپاو دۆستەکانی گەلی کورد بەردەوام گازندە لەم حکومەتە دەکەن کارێکی وابکات چیدی ئافرەت لەناو کوردان نەکوژرێن، جا لەژێر هەر بیانوویەکدا بێت. ناوی کوردستان ساڵانە لە لیستی ئەو وڵاتانە دایە کە مافی مرۆڤی تێدا پێشێل دەکرێ، لەناو ئەوەشدا یەکێك لە باسەکان بۆ کوشتنی ئافرەتانی کورد تەرخان دەکرێ. کاری ئافرەت کوژی کوردان گەیشتۆتە رادەیەك بەناوەوەی وڵاتی خۆی پەسندە ناکات، دەچن لە ئەوروپاش کچ و ژنەکانی خۆیان دەکوژن. هەندێکیش لە ئەوروپاوە کچ و ژنەکانیان دێننەوە کوردستان و کۆتایی بە ژیانیان دێنن.

جارێ پێش هەموو شتێك، پێویستە ناوەندە کۆمەڵناسی و دەروونناسیەکانی کوردستان، بکەونە لێکۆڵینەوەو شیکردنەوەی ئەو بارە سایکۆلۆژییەی لەناو میللەتی ئێمەدا خولقاوە. چونکە توندوتیژی بەم رادەیە، دیاردەیەکی نامۆیە بەو کۆمەڵەی کە لە کولتوری کۆنیدا داب ونەریت بەم چەشنە نەبووە. هەمیشە وا دیار بووە کە خەڵکانی ناوچە شاخاویەکان، سەرەڕای دەسوەکەری و جەنگاوەرییان لەبەرامبەر

داگیرکاردا، له پەیوەندییه کۆمەڵایەتییەکان زۆر کراوەو هێمن بوون. ئەوەش هۆکاری جۆگرافی و کەشوهەوا و پێویستێتی به کاری ئافرەتان و چەندانی دیکەی هەیە.

میللەتی کورد لەلایەك زیاتر له سەدو پەنجا ساڵە، بۆ رزگاری له تێکۆشان دایه. بەتایبەتی لەوەتای عێراق دامەزراوە، ئەم تێکۆشانەی کورد فراوانتر و چڕتر بووە. له ساڵی 1958وە چەك بەفراوانی لەبەر دەستی خەڵك دایه. دوای تێکچوونی شۆڕشی ئەیلول، سیاسەتی راگواستن و به جاش کردن و تواندنەوەی نەتەوەیی و لەناوبردنی به کۆمەڵ و سەرەنجام ئەنفال و بۆردومانی کیمیایی پەیڕەو دەکرا. ئەوجا شەڕی هەشت ساڵەی عێراق–ئێران. ئەوانه هەموویان لەماوەی بیست ساڵدا، جۆری کار وبژێو، رەفتاری کۆمەڵایەتی و کولتوری هێمنی کۆنیان لاواز کرد. توندو تیژی و کوشتن و تالآن کردن و هاوکاری کردنی داگیرکار بووە باو. حاڵەتێکی نائاسایی خولقا، دروستبوونی سایکۆلۆژیەتی بنیادەمی چەوساوەو قوربانی، ئەوجا هەوڵدان بۆ خۆشیرین کردن لای بکوژی داگیرکار، بۆ مەبەستی خۆدەرباز کردن، لەو پێناوەدا ئامادەیی وەرگرتن بۆ کۆشتنی دراوسێ، بەو هیوایەی خۆی قورتار ببێ. هەبوونی قانونی غەسلی عار و بڕیاری ئەنفال، ئەوانه و سەدان هاندان و رەفتاری دیکەی دوور له کولتوری ئەم زەمانەی میللەتانی پێشکەوتوو، کارێکی کرد که رەفتاری توند ببێته هەڵسوکەوتی زاڵ. رق و کینەو تێڕوانینی پیلانگێڕانه، نەمانی متمانه، حەزی دۆڵەمەندی لەسەر دزینی ماڵی خەڵك، ملکەچی بۆ دەسەلآتدار، رەفتاری بەکرێگیراوانه، بوونه بەشێك له ئەخلاقی باوی ناو کۆمەڵ.

ئەگینا جیا له کولتوری هێمنی کورد، ئەوە بۆ حەفتا ساڵ دەچێ، بزووتنەوەی شۆڕشگێڕی ، دانیشتوان به مافەکانی ئافرەت، وەك بەشێك له

مافه نەتەوەیی و دیموکراتییەکان ئاشنا دەکات. چەندین جیلی کادیرانی سیاسیی بەم چەمکانە پێگەیاندوون. لە شیعرو ئەدەبیاتی شۆڕشگێڕیدا باسی هوشیاریی ئافرەتان کراوەو داوا کراوە ئافرەتانیش بە خۆهوشیار کردن، ببنە بەشێکی بزووتنەوەی شۆڕشگێڕیی. بۆیە ئەو توندوتیژیەی لە کوردستان دەبیندرێ، رەفتارێکی نامۆیە بە کولتوری میللی و رۆشنگەریی بزووتنەوە رزگاریخوازییەکەی.

دوای سەربەخۆیی کوردستان، حکومەتی میللی بووە مەسئول لەبەرامبەر هەموو ئەو توندوتیژیەی دەرهەق بە ئافرەتان دەکرێ. کولتوری شێواو و نامۆی داگێرکار بووەتە بارێکی گران بەسەر کۆمەڵێك کە دوای سەدوپەنجا ساڵ تێکۆشان بۆ رزگاری، حەفتا ساڵ بەڵێندان بە ئازادی ئافرەتان، رۆژانە مەیتی ئافرەتانی کوژراو دەنێژێ و تەنانەت دەزگاکانی راگەیاندن و رۆشنبیریی رێگایان نادرێ تیشکی بخەنەسەر. بکوژی ئافرەت بە ئاسانی لەدەست سزا، بە ئاسانکاری یاسا بەرهەڵدەبێ. چەندە دیاردەیەکی بەئێشە کاتێك مرۆ لە حاکم و مافپەروەرەکان دەبیستێ کە چۆن دیفاع لە یاسا توندەکانی کوشتنی ئافرەت دەکەن. دیاردەیەکی زۆر غەریبە کە تا ئێستاش مافپەروەرێکی کورد بە دیفاع کردن لە مافەکانی ئافرەت ناناسرێ. ئافرەتانی کوردستان تا ئێستاش تێکۆشەرو چالاکی هوشیاریان لەسەر مافەکانی خۆیان نیە. کاتێك باسی مافەکانی خۆیان دەکەن، رادەی سادەیی و کەم چاوەڕوانیان مرۆ دەتاسێنێ. هەندێك جار خودی حکومەت حەز دەکات فشارێك لەلایەن ئافرەتان و جەماوەری لایەنگریان هەبێت تاکو بە قازانجی ئەوان هەڵسوکەوت بکات، بەڵام بەداخەوە هەر چاوەڕوانییەو هیچی دی.

ژمارەیەکی کەم ئافرەتی هوشیارو خوێندەوار لە دەرەوەو ناوەوەی وڵات

پەیدابوون کە هەر یەکەیان بەشێوەی خۆی، دیفاع لە مەسەلەکەیان دەکات. ئەوانەی ناوەوەی کوردستان زیاتر لە بواری راگەیاندندا کار دەکەن. هەوڵیانداوە لە رۆژنامەو گۆڤارەکانی ناوخۆدا، لەسەر کێشەکە بنووسن. هەڵبەت لەبەر سانسۆڕی ناوخۆ، رێگایان نەبووە بە تێروتەسەلی بکەونە ناو کاری نووسین و هوشیار کردنەوەی ئافرەتان. هەر ئەوانە، لەم چەند ساڵی رابردوودا چەند جموجۆڵێکی سەمینارو گفتوگۆیان ساز داوە. لە تەلەفزیۆنەکاندا کەم تازۆر رێگا دراون باس لە کێشەکەیان بکەن. چەند نووسەرێکی ئافرەتیش هەوڵی نووسینیان هەیە، بەڵام هەست ناکرێ لەلایەن ئافرەتانەوە سەرنجراکێش بووبن. نووسەرانی ناوەوە زۆرتری وەختی خۆیان بە لێکۆڵینەوە لەسەر یاسا رەسمی و حوکمە ئاینیەکان خەریك کردووە. ویستوویانە رەخنە لە هەردووکیان بگرن، بەڵام بە شاراوەیی.

بەشی دووەم لە ئافرەتانی نووسەر کە رەخنە لەسەر هەموو بوارەکانی ئاستەنگ لەپێش ئافرەت دەنووسن، ئەوانەن کە لەدەرەوەی وڵاتن. ئەوانە بە ئازادییەکی زیاتر باسی کێشەکان دەکەن. زانیارییەکانیان لە سنوری رەخنە گرتن لە یاساو فەرمانە ئاینیەکان تێپەڕیوە. باس لە ستراکتۆری کۆمەڵایەتی ئەخلاق و داب و نەرێتەکانی دژی ئافرەت دەکەن. هەروەها پەنا بۆ لێکۆڵینەوەی دەروونیی ئافرەت و پیاو دەبەن کە پەیوەندی بە چەمکی ماف لە نێوانیاندا هەبێت. لێکۆڵینەوەکانی ئەوانە، زۆر بە کەمی دەگاتە کوردستان و هیچ دەزگایەکی چاپ و بڵاوکردنەوەش خۆی لە قەرەی چاپ کردنەوەی ئەو نووسینانە نەداوە. چاپ نەکردنەکەش بۆ ئەو توندوتیژییە دەگەڕێتەوە کە لە ناوەوە دەرهەق بەو ناوەندانە روودەدات.

هەربۆیە تا ئێستا هیچ کۆبوونەوەیەك لەنێوان ئافرەتە چالاکەکانی

دەرەوەو ناوەوە رووی نەداوە. ئەو میکانیزمی پەیوەندیە شلە وایکردووە کارلێکی نێوان چالاکیەکان لە ئاستی سفر تێنەپەڕێ و لە ناوەوە شتێك لە هوشیاری ئافرەتان و پیاوان زیاد نەبێت.

لە بەشداری چالاکیەکانی رێکخراوە نێودەوڵەتییەکان، هەمیشە شاندەکانی کوردستان بەشدارن، بەڵام چونکە وابەستەییەکی نەك سیاسی بەڵکو زیاد لە پێویست تابیعانەیان هەیە، لە کارەکانیان هیچ زانیارییەکی ئەوتۆ نادەن بە جەماوەری خۆیان. کەسیش نازانی چی زانیارییەك دەدەن بەو رێکخراوانەی بانگێشتیان دەکەن. بۆیە هاتوچوونەکانیان لە حدودی هاتن و چوونی وەفدێکی حزبی تێناپەڕێت. کەچی ئەگەر مەبەست چالاك کردنی بزووتنەوەی ئافرەتان بوایە، دەکرا هەماهەنگییەك لەنێوان گشت چالاکییەکانی دەرەوەو ناوەوە هەبوایە. لەولاشەوە، چالاکە کەمێك تووندڕۆکانی ئافرەتان لە دەرەوە، نەیانتوانیوە سەرنجی رێکخراوە بیانیەکان بۆلای خۆیان رابکێشن تا بەشداری کۆبوونەوەکانیان بن.

جیا لە رێکخراوە رەسمیە حزبیەکانی ناوەوە، هیچ ناوەندێکی لێکۆڵینەوە نیە تا بایەخ بە مەسەلەی ئازادی ئافرەت و ئاریشەکانی بدات، بۆ ئەوەی لەسەر ئەرزی واقیعدا لێکۆڵینەوەی مەیدانی بکات و بە جۆرێکی تێر و دوور لە هەڵوێستی سیاسییانە، بەشداری لە ساخ کردنەوەو هوشیاری کۆمەڵایەتیدا بکات. کۆلێژەکانی زانکۆکانی کوردستان، ئەوانەی بواریان کۆمەڵناسی ودەروونناسینە، تا ئێستا خۆیان لەقەرەی ئەم کێشە بەرفراوانە نادەن.

مافپەروەرەکانی کوردستان، لە سنوری یاسای باو تێناپەڕن و هیچ تەجرەبەیەکیان لەسەر گومانخستنە سەر یاساکان نیە. پتر بەلای ئەوەدان دیفاع لە قودسیەتی یاسا بکەن. بۆیە تائێستا نەیانتوانیوە ببنە بەشێك لە

جموجۆڵی کۆمەڵ بۆ گۆڕانکاری.

بەڕای من، پێویستە حکومەتی کوردستان دەورێکی چالاکتر لەو کێشەیەدا ببینێ. دەکرێ هەماهەنگی لەنێوان چالاکیە کانی دەرەوەو ناوەوە دروست بکات. ناوەندە فکرییەکانی ناوخۆ هانبدات لێکۆڵینەوەکانی خۆیان و دەرەوە پەرەپێبدەن و میکانیزمێکی مناسب بۆ بەگەڕخستنی کردەوەی هوشیارکردنی کۆمەلأیەتی، بەتایبەتی ئافرەتان دابنێن. ئەوە جیا لە بەردەوام بوون لە تەعدیل کردنی یاسا زاڵمەکان و دانانی یاسای نوێی ئەوتۆ لە شوێنیان، کە بگونجێن لەگەڵ سایکۆلۆجیەتی میللەتەکەمان. هەروەها حکومەت بە جدی بکەوێتە پەنادان و بەهاناوەچوونی ئەو ئافرەتانەی غەدریان لێدەکرێ.

هەڵبەت دەبێ لەبیرمان نەچێت، حکومەتێك دەتوانێ بەباشی بەو کارانە هەڵسێت کە خاوەنی ئابووریەکی گەشەسەندو بێت. پرۆژەیەکیشی بۆ ئافرەتان هەبێت تا ئاسانکارییان بۆ بکات بکەونە سەر کار. لە حکومەتی برسی و بێدەرامەتدا، کۆنترۆلی کۆمەلأیەتی و هەوڵدان بۆ بەرابەری، کارێکی مەحاڵە. یەکێك لە پێشکەوتنەکانی یەکێتی سۆڤیەت، لەبواری مافە مەدەنیەکاندا کار کردنیان بوو لەسەر مافی ئافرەتان. لێ کاتێك باری ئابووری و ئەمنی ولأتەکە لێکهەڵوەشا، بەخێراییەکی چاوەڕوان نەکراو ئافرەتان کەوتنەوە بەر پەلاماری نابەرابەری. مەجالی کاریان لێ کەم کرایەوە، بە سەدان هەزاریان بۆ بەکارهێنانی جنسی، بەهۆی تۆڕەکانی مافیا، رەوانەی شوێنە جیاجیاکانی جیهان دەکرێن، ئەوانەی پێیاندەڵێن کۆیلەی سپی.

شتێکی حاشا هەڵنەگرە، ولأتی ئێمە ناتوانێ لە کردەوەی ئاوەدانکردنەوەو بنیادنانەوەی کۆمەڵدا سەرکەوێت، ئەگەر بە جدی و واقیعیانە نەکەوێتە

چارەسەر کردنی کێشەی ئافرەت. هێمنی و متمانەی کۆمەلأیەتی دروست نابێت ئەگەر بەندەیی ئافرەتان کۆتایی نەیێت. لەم جۆرە حالّەتە کۆمەلأیەتیەدا دیموکراسی و بەشداری جەماوەر لە شکلیەت تێناپەڕێ و نابێتە پرۆسەیەکی بنیادنەری کۆمەلأیەتی ئەگەر کێشەی ئافرەت چارەسەرییەکی جدی و هێمنی بۆ نەدۆزرێتەوە، ئەوە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کوردستان لەبەرامبەر ئەو گفتەی بە درێژایی مێژووی خۆی بە ئافرەتانی دەدا، قسە کورت دەردەچێ و خەڵك بۆی هەیە لە مافی خۆی بپێچێتەوە.

هێنانەدی هەموو مافەکانی ئافرەت لە کوردستاندا، کاری بەرنامەیەك و سالّێك نیە، پێویستە لەگەڵ گۆڕینی یاساکان، حکومەت بەرچاوڕوونیەکی کاملّی بۆ داهاتووی نیوەی کۆمەڵ هەبێت. هەنگاوەکانی ئێستا بۆ هەلّگرتنی زولّم، دەبێتە زەمینەی باس کردنی بەرابەری راستەقینە لە داهاتوویەکی نزیکدا. ئێمە ناتوانین چیدی لە بەدبەختیدا بژین، بۆیە دەبێ کۆیلەکان ئازاد بکرێن تا لە کۆمەلّێکی ئینسانیدا شان بەشانی پیاو کار بکەن و بیر لە داهێنانی بەردەوام بکەنەوە.